

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ҚАРЖЫ
ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ
НЫҒАЙТЫЛУЫ
ҚАЖЕТ

2-бет

САЛЫҚ КОДЕКСІНДЕГІ
ҰСТАНЫМЫ ҮШІН
«АҚ ЖОЛ»
ФРАКЦИЯСЫНА
АЛҒЫС АЙТТЫ

4-бет

ЕРЕН ЕРЛІККЕ
ПАРА-ПАР ЕҢБЕК

16-бет

ҚАЗАКҰНИ 25 ЖЫЛ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni@mail.ru

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№1-2 (1182-1183) 19.01.2026

АУЫЛҒА БАРУДЫ АҢСАП ӨТКЕН АҚЫН

7 қаңтар – қазақтың көрнекті лирик ақыны Ибрагим Исаевтың туған күні. Ибрагим ағамыз баладай ақкөңіл еді. Өмірі біреумен ұрсып, ерегісіп, жағаласып жатқанын көрген емеспіз. Үнемі әдемі жымып қана, үлкенге ізетті, кішіге ілтипатты болып жүретін. Ол кісі осы туған күнінің өзін әдемілеп әңгімелеп беретін.

8-9
бет

«АУЗЫ ҚИСЫҚ БОЛСА ДА», АКАДЕМИККЕ АРТЫҚ СӨЙЛЕУГЕ БОЛМАЙДЫ...

«Әлеуметтік желіден танымал академик А.Жүмаділдаев ағамыздың қазақ тілі тарихи тұрғыда көркемдікке, ауызша дәстүрге көбірек бейімделгенімен, бүгінгі прагматикалық, ғылыми және технологиялық ортада тиімді құрал бола алмай отырғанын тілге тиек еткен сұхбатын көзім шалды. «...Біздің тіл көбіне әдемілеп айтуға, ән айтуға, ертегі мен аңыз айтуға, бата беруге бағытталған. Бұлар – жаттанды, көркем дүниелер. Бірақ тілдің басты мақсаты – нақты ақпарат беру. Барлық заманда солай болған. Әйтпесе тілді не үшін үйренеді? Бата беру үшін емес, пайдалы кәсіп ету, нан табу үшін үйренеді, – дей келіп: – Бір ұғымға бірнеше сөздің сәйкес келуін біз «тілдің байлығы» деп мақтан етеміз. Негізінде, ондай байлықтың ғылым үшін пайдасы шамалы», – деген тұжырымға табан тірепті ағамыз.

6
бет

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БІР ҮМІТ, БІР КҮДІК

AI (EI-AI) DIGITAL – ЖАС ҰРПАҚ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ

Жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру, қарым-қатынас және әлеуметтік орта құрылымын түбегейлі өзгертіп отыр. Осыны ескере отырып, Қазақстан Республикасында 2026 жыл Жасанды интеллект және цифрлық технологиялар жылы деп жарияланды. Бұл шешім мемлекеттің деректерге негізделген басқару мен цифрлық трансформацияға стратегиялық бетбұрысын білдіреді.

3
бет

ЗАХВАТ МАДУРО ИЛИ ДОКТРИНА СИЛЫ ТРАМПА

2026 год начался с «голливудской премьеры американского блокбастера» под названием «Абсолютная решимость», «снятого» в Венесуэле, когда в ночь на 3 января США провели военную операцию по захвату президента этой страны. И эта одна из самых быстрых, эффективных и решительных военных операций США, в ходе которой был свергнут и арестован президент Венесуэлы Николас Мадуро.

ДАРЫНДЫ
АҚЫН, ЗЕРДЕЛІ
ЗЕРТТЕУШІ ЕДІ...

14-15
бет

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ҚАРЖЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ НЫҒАЙТЫЛУЫ ҚАЖЕТ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің төрағасы Мәдина Әбілқасымованы қабылдап, қаржы нарығының 2025 жылғы қорытындылары және алдағы міндеттермен танысты.

Кездесу барысында банк секторының тұрақтылығы сақталғаны айтылды. Банктердің активтері 11 пайызға өсіп, 68,3 триллион теңгеге жетті. Капитал жеткіліктілігі 20,7 пайызды құрады.

2025 жылдың қарашасына дейін бизнеске берілген кредиттер көлемі 17,9 пайызға артып, 14,8 триллион теңгеге жеткен. Кәсіпкерлерге 17,5 триллион теңгеге жаңа несиелер беріліп, 2,3 триллион теңге сомасында 8 синдикатталған жоба қаржыландырылды. Шағын және орта бизнесті қолдау мақсатында құрылған Кепілдік қоры арқылы 505 миллиард теңгенің несиесіне кепілдік ұсынылды.

Тұтынушылық кредиттер көлемі 2024 жылмен салыстырғанда екі есеге азайды. Қарыз жүктемесін төмендету үшін тәуекелі жоғары және ұзақ мерзімді несиелерге шектеу қойылды. Осы шаралардың нәтижесінде банктер мен микроаржы ұйымдары 703 мың азаматтың

қарызын қайта құрылымдап, ішінара кешірді.

Жеке тұлғалардың банкроттығы туралы заң қолданысқа енгізілгені бері 56 мың адамның 209,7 миллиард теңге көлеміндегі берешегі кешірілді. Сонымен қатар ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру бағдарламасы аясында 1,2 мың қарыз алушыға қолдау көрсетілді.

Қаржылық алаяқтыққа қарсы іс-қимыл күшейтіліп, алғашқы кредитті рәсімдеу тек азаматтың өзі келген жағдайда жүзеге асырылатын тәртіп енгізілді. Алаяқтық жағдайында кредитті есептен шығару

мүмкіндіктері де кеңейтілді. 2025 жылы агенттік қаржы ұйымдарына қатысты 400-ден астам тексеріс жүргізіп, 628 қалағалау шарасын қолданды. Нәтижесінде 641,3 миллион теңге айыппұл салынып, микроаржы және коллекторлық ұйымдардың 58-і лицензиясынан айырылды.

Кездесу соңында Мемлекет басшысы қаржы тұрақтылығын нығайту, экономиканың нақты секторын несиелеуді арттыру және қаржы қызметін тұтынушылардың құқықтарын қорғауды күшейту жөнінде нақты тапсырмалар берді.

ӨНДІРІСТІК НЫСАНДАРҒА БАҚЫЛАУ КҮШЕЙТІЛДІ

Риддер қаласында жоспардан тыс экологиялық тексеру барысында тау-кен байыту комбинатында топырақтың ластануы мен экологиялық ережелердің сақталмауы анықталды.

Экология департаментінің мәліметінше, мамандар екі рет жоспардан тыс тексеру жүргізіп, ескі қалдық қоймасының топықтырғыш тоғанынан қалдықтардың рельефке жайылып жатқанын анықтады. Зерттеу қорытындысы топырақтың ауыр металдармен ластанғанын растады.

Сонымен қатар, тексеру кезінде су қалдық бөгетінің бүйірінен асып, жер бетінде ағын пайда болғаны белгілі болды. Ведомство бұл жағдай экология-

ға залал келтіретінін және шара қолдануды талап ететінін атап өтті.

Қорытынды бойынша «Шығыс Қазақстан тау-кен байыту комбинаты» және «Қазцинк» ЖШС анықталған бұзушылықтарды жоюға міндеттеліп, әкімшілік жауапкершілікке тартылды. Қалдық қоймасы аймағы уәкілетті органдардың бақылауында.

— Біздің мақсатымыз — заң бұзушылықтарды жедел анықтап, экологиялық залалдың алдын алу. Бұл саладағы мониторинг жүйелі түрде жүргізіліп жатыр, — деп толықтырды ведомство.

Экологиялық қызмет қоршаған ортаға кері әсерін тигізетін өндірістік нысандарға бақылауды жалғастыратындығын хабарлады.

ОН МИЛЛИОННАН АСТАМ АЙЫППҰЛ ТІРКЕЛДІ

Қазақстанда «Сергек» интеллектуалды қоғамдық және жол қауіпсіздік жүйесі соңғы бір жылда 10 миллионнан астам әкімшілік құқық бұзу дерегін тіркелді. Бұл туралы Ішкі істер министрлігі хабарлады.

Ведомство мәліметінше, жолдағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін ел бойынша шамамен 27 800 камера орнатылған. Интеллектуалды жүйелер инспекторлардың қатысуынсыз ереже бұзуды автоматты түрде анықтап, айыппұлдарға нұсқама шығарады.

— Есепті кезеңде осы жүйелерден алынған деректер негізінде 10 миллионнан астам әкімшілік айыппұл тағайындалды, — деп хабарлады министрлік.

Айыппұлдарға шағымдану Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 44 және 44-1

тарауларына сәйкес жүргізіледі. Ведомство техникалық ақаулар болуы мүмкін екенін мойындап, көлік нөмірлерін дұрыс тану мүмкін болмаған жағдайларда айыппұлдар жойылатынын атап өтті.

Еске сала кетейік, 2025 жылы жазда Астанада Sergek дрондары сынақтан өткен, ал өткен жылы «Сергек» бейнебақылау жүйесін араб компаниясына беру мәселесі талқыланды.

БІР ОТБАСЫ ӨРТКЕ ОРАНДЫ

Павлодар облысында болған өрт салдарынан зардап шеккен балалардың бірінің жағдайы өте ауыр. Дәрігерлер оның денесінің 46 пайызын күйік шалғанын хабарлады.

Облыстық денсаулық сақтау басқармасының мәліметінше, 15 қаңтар күні таңғы сағат 8:40—8:50 аралығында өрт орнынан төрт бала Ертіс аудандық ауруханасына жеткізілген. 2018 және 2021 жылы туған екі бала көмірқышқыл газынан уланып, ауыр күйік алған. Алайда дәрігерлердің барлық реанимациялық шараларына қарамастан, олар есін жимастан қайтыс болды.

Тағы екі бала Павлодар қаласындағы медициналық мекемелерге ауыстырылды. — 2015 жылы туған баланың жағдайы өте ауыр, тұрақсыз. Қатты күйген ол қазір жансақтау бөлімінде жатыр. Денесінің 46 пайызы күйіп, тыныс алу жолдарының зақымданғаны анықталды. Нау-

қас өкпені жасанды желдету аппаратына қосылып, қарқынды терапия жүргізілуде, — деп хабарлады ведомстводан.

Ал 2010 жылы туған баланың денесінің 1-2 пайызы күйіп, қол саусақтарынан жаракат алған. Қазіргі таңда жағдайы тұрақты, травматология бөлімшесінде ем қабылдап жатыр.

Еске салсақ, өрт Павлодар облысы Иртышск ауылындағы жеке тұрғын үйде шыққан. Оқиға кезінде үйде төрт кемелетке толмаған бала ғана болған, ал аналары жұмыста жүрген. Қайғылы оқиға салдарынан екі бала қаза тапты.

АУЫР ХАЛДЕГІ НАУҚАС АМАН ҚАЛДЫ

Шымкент қалалық №1 клиникалық ауруханасының дәрігерлері ауыр халде жеткізілген 38 жастағы азаматтың өмірін сақтап қалды.

Тексеру барысында наукастың ас ішегі 3-4 жерден тесіліп, іш қуысына инфекция тарағаны анықталған. Дәрігерлердің мәліметінше, ұзындығы шамамен 3 сантиметр болатын өткір сүйек асқазаннан өтіп, ішекті зақымдаған. Соның салдарынан перитонит — іш пердесінің жедел қабынуы және тамақ өтімсіздігі пайда болған.

Науқасқа шұғыл түрде хирургиялық ота жасалды. Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесі аясында өткен операция кезінде хирургтер ішекті тесіп тұрған сүйекті алып, зақымданған бөліктерін

тігіп, іш қуысын толық тазартқан. Ота 1,5 сағатқа созылып, жалпы жансыздандырумен жүргізілген.

— Қазіргі таңда наукастың жағдайы тұрақты, — деп хабарлады Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорының Шымкент қаласы бойынша филиалы.

Ота жасаған хирург Нұрғали Тұрлыбаев дер кезінде көрсетілген медициналық көмектің ауыр асқинулардың алдын алуға мүмкіндік бергенін атап өтті. Ал наукастың өзі дәрігерлерге кәсіби шеберлігі мен көрсеткен көмегі үшін алғысын білдірді.

Қаласаңыз, бұны тағы да қысқартып, шағын жаңалық форматына немесе тақырыбын өзгеше етіп те ұсынып бере аламын.

АЛАЯҚТАРДЫҢ АРБАУЫНА ТҮСТІ

Астана қаласында мемлекеттік бағдарлама арқылы жеңілдетілген несиелерді беремін деп тұрғындарды алдаған күдікті ұсталды.

Алдын ала тергеу деректеріне сәйкес, ол азаматтардың сеніміне кіріп, банк арқылы төмен пайызбен несиелер алып беруге көмектесемін деп уәде берген. Кейін құжат дайындау, банк қызметкерлеріне «көмек көрсету», кепілдік рәсімдеу сияқты түрлі сылтаулармен жәбірленушілерден ақша жинаған.

Қылмыстық әрекеттер салдарынан келтірілген материалдық шығын 7 миллион теңгеден асқан. Қазіргі уақытта 50-ге жуық алаяқтық дерегі тіркеліп,

олардың барлығы бір адамның әрекетімен байланысты екені анықталды.

Күдіктіге қатысты сотқа дейінгі тергеп-тексеру амалдары жүргізіліп жатыр. Тергеу барысында жәбірленушілер саны артуы мүмкін.

Полиция азаматтарды мемлекеттік және қаржылық бағдарламаларға қатысу кезінде сақ болуға, несиелерді рәсімдеу мәселелері бойынша тек ресми банктер мен уәкілетті ұйымдарға жүгінуге шақырады. Бейтаныс адамдарға немесе делдалдарға ақша беру алаяқтыққа соқтыруы мүмкін.

Қаласаңыз, тақырыпты одан да өткір, немесе материалды қысқа жаңалық форматына бейімдеп те беріп жіберемін.

ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖИНАҒЫ АРҚЫЛЫ ЕМДЕЛУГЕ ӨТІНІМ УАҚЫТША ТОҚТАТЫЛДЫ

Қазақстанда 12 қаңтардан бастап біржолғы зейнетақы төлемі есебінен медициналық қызмет алу үшін өтінім қабылдау уақытша тоқтатылды. Бұл туралы «Отбасы банк» хабарлады.

Банк өкілдерінің мәліметінше, өтінім қабылдау 6—9 айға дейін тоқтатылуы мүмкін. — Бұл уақытша шара. Қазақстандықтар қайта өтінім бере аларда міндетті түрде хабарлаймыз. 2026 жылғы 12 қаңтарға дейін берілген өтінімдер әдеттегі тәртіппен қаралады, — делінген хабарламада.

Уақытша шектеу радиохирургия бағытындағы өтінімдердің күрт өсуіне байланысты енгізілген. Қазіргі таңда 7 666 өтінім қаралып жатыр. — Радиохирургиялық ем — тар әрі жоғары мамандандырылған сала, стандартты операция жасау мүмкін емес немесе қауіпті болған жағдайда ғана қолданылады. Қазан айында 45, қарашада 113, ал 1 желтоқсаннан 8 қаңтарға дейін 168 өтінім түсті, — деді банк өкілдері.

Бұған дейін бір айдың ішінде қазақстандықтар радиохирургиялық емге 5,6 млрд. теңге көлемінде зейнетақы төлемін пайдаланған. Сондай-ақ, өткен жылы зейнетақы жинақтарын пластикалық операцияларға пайдалануға тыйым салынған.

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ
ТІЛДІК ТҰРАҚТЫЛЫҚ
ЖӨНІНДЕГІ САЯСАТ

Жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру, қарым-қатынас және әлеуметтік орта құрылымын түбегейлі өзгертіп отыр. Осыны ескере отырып, Қазақстан Республикасында **2026 жыл Жасанды интеллект және цифрлық технологиялар жылы** деп жарияланды.

Бұл шешім мемлекеттің деректерге негізделген басқару мен цифрлық трансформацияға стратегиялық бетбұрысын білдіреді.

Сонымен қатар, қоғамда маңызды бір үрдіс айқын байқала бастады: **балалар мен немерелер цифрлық ортада көп уақыт өткізіп, онда мемлекеттік тілдің үлесі әлсіз немесе мүлде жоқ.**

Бұл мәселе ашулы көзқарас емес, бұл **жүйелі талдау мен мемлекеттік деңгейдегі саясаттық шешімдерді талап етеді.**

Негізгі мәселе: цифрлық орта — жаңа тілді үйретуші аға буынға тілдің іргетасын қалыптастырудың негізі:

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БІР ҮМІТ, БІР КҮДІК

AI (EI-AI) DIGITAL – ЖАС ҰРПАҚ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ

- отбасындағы қарым-қатынас,
- мектептегі білім беру,
- кітаптар мен мәдени институттар арқылы жүзеге асты.

Бүгінде тілдік әлеуметтенудің елеулі бөлігі:

- смартфондар мен планшеттер,
- бейнеплатфоралар,
- ойындар мен интерактивқосымшалар,

• дауыс көмекшілері мен ЖИ-жүйелер арқылы қалыптасуда.

Өкінішке орай, кезінде компьютер заманын тиісті дәрежеде түсінбей енді:

осы цифрлық жүйе іс жүзінде **тіл үйретуші құралдарға** айналды. Егер мемлекеттік тіл бұл жүйелерде жоқ болса, жас ұрпақ сол ортада үстемдік ететін тілдерді табиғи түрде қабылдауға мәжбүр.

Бұл — ата-аналардың да, балалардың да кінәсі емес. Бұл, біздіңше, **цифрлық тіл саясаты деңгейіндегі құрылымдық олқылық.**

ДӘСТҮРЛІ ТІЛ САЯСАТЫНЫҢ ШЕКТЕУЛЕРІ

Оқу бағдарламалары, насихат жұмыстары, баспа өнімдері маңызды болғанымен, **қазіргі жағдайда жеткіліксіз.**

ОларInternet Browser-лердің:

- алгоритмдік контент ұсыну,
- жасанды интеллект арқылы берілетін түсіндірмелер,

• үздіксіз цифрлық ойын-сауық сияқты құралдармен бәсекелесе алмайды.

Жасанды интеллект пен платформаларды ескермейтін тіл саясаты **цифрлық дәуірде өз әсерін жоғалтады.**

БЕЙТАРАП, БІРАҚ ШЕШУШІ ФАКТОР

Жасанды интеллекттің мәдени немесе тілдік таңдауы жоқ. Ол:

- қолжетімді деректерге,
- стандартталған жазылымға,
- машинаға түсінікті тілдік құрылымдарға

сүйеніп жұмыс істейді. Сондықтан:

- стандартталған,
- цифрлық тұрғыда бірізді,
- дерекқорларда кең ұсынылған тілдер ЖИ жүйелеріне оңай енеді.

Ал мұндай инфрақұрылымы жоқ тілдер, заңдық мәртебесіне қарамастан, цифрлық кеңістіктен біртіндеп ығыстырылады.

ЦИФРЛЫҚ(DIGITAL) ТІЛДІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМНЫҢ МАҢЫЗЫ

Мемлекеттік тілдің ЖИ (AI) жүйелерінде толыққанды қолданылуы үшін:

- бірізді кодтау,
- халықаралық цифрлық стандарттарға сәйкестік,

• тұрақты транслитерация және жазу ережелері қажет.

Бұл салаға тәжіребесі бар ABCnet(желі әліппе)компьютер пернетақтасына бейімделген, ЖИ-ге үйлесімді түрде ұсынуды көздейтін жобалар **символдық реформа**

“

Жасанды интеллект – заманауи ғылым мен цифрлық технологиялар тоғысында қалыптасқан, болашағы зор инновациялық сала. Ол компьютерлік жүйелерге адамға тән интеллектуалдық функцияларды: **логикалық ойлау, үйрену, деректерді талдау және шешім қабылдау қабілетін модельдеуге мүмкіндік береді.**

”

емес, техникалық инфрақұрылымдық бастама ретінде қарастырылуы тиіс.

Жасанды интеллект үшін тілдік бірізділік — таңдау емес, **міндетті шарт.**

ӨСКЕЛЕҢ БУЫННЫҢ СМАРТФОНДАҒЫ ТІЛ ТАҢДАУЫ

Балалар ана тілінен немесе мемлекеттік тілден саналы түрде бас тартпайды. Олар:

- қолжетімді,
- ыңғайлы,
- технология қолдайтын тілді қолданады.

Егер цифрлық көмекшілер, білім беру платформалары, ойындар мен ЖИ-оқытушылар мемлекет тілде жұмыс істесе, ол тіл табиғи түрде күнделікті қолданысқа енеді.

Ал ондай қолдау болмаса, тілдік ығысу ешбір әдейі әрекетсіз-ақ жүзеге асады.

Экономика саласын алсақ, елімізде

бағдарлама атаулы көбінесе мемлекеттік тілде жасалмайды, сол себептен, **ABCnet** (желі әліппе)жоба ретінде орыс тіліндегі платформаларды біртіндеп ана тіліне бағыттау ескерілген. Бұл сала аса маңызды, себебі, бұл бағдарламалардеректер базасын, ал деректер — **ЖИазығы.**

САЯСАТТЫҚ САЛДАРЛАР

Жасанды интеллект саясаты мен тіл саясаты өзара тығыз байланыста қарастырылуы тиіс:

1. ЖИ дамыту стратегияларында мемлекеттік тілді енгізу нақты көрсетілуі қажет.

2. Цифрлық білім беру платформаларында мемлекеттік тіл негізгі интерфейс болуы тиіс, басқа тілдер тек аударма тіл ретінде болуы шарт.

3. ЖИ-ге үйлесімді, стандартталған тілдік модельдер мен жазылымдар қолдау табуы керек.

4. Мемлекеттік тілдің рөлі декларация деңгейінде емес, жүйе мен код деңгейінде қамтамасыз етілуі шарт.

ТҮЙІН

Мемлекеттік тілдің болашағы тек заңдар мен мәлімдемелер арқылы емес, күнделікті өмірді қалыптастыратын **цифрлық жүйелердегі орны арқылы** анықталады.

Жасанды интеллект пен смартфондар:

- мемлекеттік тілді шеттетуді де,
- немесе оны орнықты дамытудың қуатты құралына айналуы да мүмкін.

Бұл нәтиже **уақытылы, үйлестірілген және техникалық тұрғыда сауатты шешімдерге** байланысты.

Біз бұл ойды жасанды интеллект дәуіріндегі мемлекеттік тілдің рөлі жөнінде **қоғамдық және сараптамалық талқылауды бастау мақсатында** жариялап отырмыз.

Біз:

- педагогтардың,
- IT-мамандардың,
- лингвистердің,
- саясаткерлердің,
- жалпы, осынау маңызды іске бейжай қарамайтын азаматтардың осы тақырыпта пікір білдіруге және практикалық шешімдер әзірлеуге белсенді атсалысуын қалар едік.

Жанат АЙМАҒАН,
инженер
Астана

• Дүбірлі дүние

СИРИЯ ҮКІМЕТІ МЕН КҮРДТЕР АТЫСТЫ ТОҚТАТУ ТУРАЛЫ КЕЛІСІМГЕ КЕЛДІ

Сирия билігі мен күрдтердің қарулы құрылымдары екі аптаға созылған қақтығысты тоқтатып, ел аумағында жалпыұлттық атысты тоқтату жөнінде келісімге қол қойды.

Келісім Сирия демократиялық күштерін армия мен мемлекеттік мекемелер құрамына енгізуді көздейтін 14 тармақтан тұратын құжаттың бір бөлігі болып отыр.

Президент Ахмед аш-Шарааның айтуынша, бұл уағдаластық Хасака, Дейр-эз-Зор және Ракка провинцияларында мемлекеттік бақылауды қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

BBC дерегінше, келісім аясында Сирия билігі азаматтық мекемелерді, шекара өткелдерін және мұнай-газ кен орындарын басқаруды өз қолына алады. Ал күрд күштерінің әскери және қауіпсіздік құрылымдары Қорғаныс және Ішкі істер министрліктеріне біріктіріледі.

ҚЫРҒЫЗСТАНДА БЛОГЕРЛЕРГЕ САЛЫҚ САЛЫНУЫ МҮМКІН

Қырғыз Республикасында интернет кеңістігінде табыс тауып отырған блогерлерді салық төлеуге міндеттеу мәселесі күн тәртібіне шықты. Бұл бағытта елдің Мәдениет, ақпарат және жастар саясаты министрлігі арнайы заң жобасын әзірлеуге кіріскен.

Ведомствоның мәліметінше, құжат онлайн-платформаларда цифрлық контент өндіретін азаматтардың құқықтық мәртебесін айқындауға бағытталған. Жергілікті бұқаралық ақпарат құралдары интернетте тараған, министрдің орынбасары Марат Тагаев қол қойған ресми хатқа сілтеме жасап, аудиториясы 10 мыңнан асатын және жарнама арқылы табыс тауып отырған блогерлерге салықтық міндеттемелер жүктелуі мүмкін екенін хабарлады.

Сондай-ақ құжатта блогерлер дайындайтын контентті мемлекеттік бақылауға алу тетіктері де қарастырылғаны айтылған.

Министрлік өкілдерінің түсіндіруінше, заң жобасы әлі пысықталу үстінде. Сондықтан нақты қанша жазылушыдан бастап талап қойылатыны әзірге белгісіз. Құжат биылғы наурыз айына қарай дайындалып, қоғамдық талқылауға ұсынылмақ.

САЛЫҚ КОДЕКСІНДЕГІ ҰСТАНЫМЫ ҮШІН «АҚ ЖОЛ» ФРАКЦИЯСЫНА АЛҒЫС АЙТТЫ

Азат Перуашев Қарағанды облысына жұмыс сапары барысында өнеркәсіптің дамуы мен шағын және орта бизнесті қолдау мәселелерін талқылады. Әйгілі Qarmet алаңында «Ақ жол» Демпартиясының төрағасы Қазақстандағы ең ірі тау-кен металлургия комбинаты басқарма төрағасының бірінші орынбасары Сырым Семейбаевпен кездесті.

Сырым Сайранбекұлы кәсіпорынды ауқымды жаңғырту барысы, алдағы даму жоспарлары, өнім түрлерін кеңейту және ірі машина жасау зауыттарымен өзара іс-қимыл туралы айтып берді. Сондай-ақ жуырда компания акционері А.Лавренев Президент Қ.Тоқаевқа баяндаған Теміртауда өнеркәсіптік кластер құру жобасы аясындағы Qarmet-тің шағын және орта бизнеспен әріптестігі талқыланды.

С.Семейбаевтың айтуынша, жоба локализацияны тереңдетуге, шағын және орта бизнесті қолдауға және елдегі ең ірі металлургиялық кәсіпорынның айналасында өнеркәсіптік кооперация қалыптастыруға бағытталған.

Qarmet қазірдің өзінде өндірістік циклдің барлық кезеңдерін жаңартуға, соның ішінде жана технологияларды енгізуге, өнім сапасын арттыруға, өнеркәсіптік қауіпсіздік пен экологиялық стандарттарды жақсартуға, сондай-ақ қалалық инфрақұрылымды дамытуға қомақты қаражат инвестициялаған.

ШОБ-ты дамытуға арналған өнеркәсіптік кластер үшін жалпы аумағы 20 000 м²-ден асатын, пайдалануға дайын өндірістік алаңдар бөлінді. Қазірдің өзінде офтейк-келісімшарттар жасасу және комбинатқа арналған жеке қорғаныс құралдарын (СИЗ) тігу мен өзге де өнімдерді өндіру үшін жабдықтар орнату бойынша нақты мысалдар бар. Сондай-ақ Qarmet кластері болатын қайта өңдеуге және дайын металл өнімдерін шығаруға байланысты ШОБ өндірістерін орналастыру орталығына айналады деп күтілуде. Осы мақсаттарға алаңдардың бір бөлігі резервке қойылған.

Кластер жобасы «Бәйтерек» инвестициялық холдингінің қолдауымен жүзеге асырылуда. Бұл кредиттеу бойынша мемлекеттік қолдау шараларына және инвестициялық жеңілдіктерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Кластер қатысушылары Qarmet тарапынан тұрақты сұранысқа ие келісімшарттар жасасып, дайын инфрақұрылым есебінен шығындарды азайтуға, қосылған құн тізбегіне кіруге және өз әзірлемелерін ілгерілетуге мүмкіндік алады.

Бұл бастама ірі компаниялардың ШОБ-пен өзара іс-қимылының, жана экономиканың өсу экожүйесін қалыптастырудың жаһандық үлгісі болуы мүмкін. Сырым Сайранбекұлымен кәсіпкерлердің Qarmet-пен серіктестік мүмкіндіктерін жан-жақты талқылау үшін кәсіпкерлердің сапарын дайындау және ұйымдастыру туралы келісімдер жүргізілді. Комбинатты отандық бизнеске беру туралы қабылданған шешімнің дұрыстығына тағы бір мәрте көз жеткізілді.

Содан соң шағын және орта бизнес өкілдерімен кездесу өтті. Онлайн-конференция режимінде

өткен бұл кездесуге Қарағанды және Қарағанды облысы аудандарының кәсіпкерлерімен бірге, Павлодар, Солтүстік Қазақстан және Ақмола облыстарынан да ШОБ өкілдері қатысты.

Шағын бизнес қауымдастықтарының өкілдері, мысалы, Анастасия Калашникова (Тікелей сатулар қауымдастығы), Марина Бошель (Үй жанындағы дүкендер қауымдастығы), Константин Невзоров (Азық-түлік өндірушілері қауымдастығы) және басқалары, Үкіметтің әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының (СЗПТ) тізімін кеңейту туралы қабылдаған шешімін және Ұлттық тауарлар каталогын құру туралы шешімін қатаң сынға алды. Уәждері ауқымды және дәйекті болды.

Ұлттық тауарлар каталогы туралы айтқанда, өндірушілер мен сатушылар арасында бұл каталогтың қажеттілігіне қатысты түсініспеушілік бар. Өйткені тауарды жіктеуге болатын ТН ВЭД кодтары бар. Екінші мәселе, егер Қазақстан барлық тауарды өзі өндірсе, ұлттық каталогты енгізудің мағынасы болар еді. Бірақ Қазақстанда сатылатын тауарлардың көпшілігі импорттық болғандықтан, оларды біздің заңнамамен жіктеу халықаралық құқық тұрғысынан күмәнді, оған қоса тиімсіз болып табылады.

Үнемі жана тауарлар пайда болып отырады және осы каталогқа кірмеген тауарлардың айналымға шығуы заңбұзушылық ретінде қаралады. Бұл кәсіпкерлік қызметті шектеуге алып келеді. Сондай-ақ, біртекті тауарларды жіктеу мәселесі туындап отыр. Мысалы, түрлері, көлемдері мен маусымдары бойынша айырмашылығы бар көкөністер. Осының бәрі олардың бағасына әсер етеді. Бірақ барлық тауар түрлері (тек көкөністер ғана емес, теледидарлар, мобильді телефондар, киімдер және т.б.) мен вариацияларын сипаттап шығу физикалық тұрғыдан мүмкін емес.

Осыған байланысты қауымдастықтар «Ақ жол» Демпартиясына ұлттық тауарлар каталогы мәселесін талқылау үшін Сауда министрлігімен жиын ұйымдастыруды сұрады.

ӘМАТ тізіміне қатысты – ресми түрде ӘМАТ тізімі 33 тауар атауына дейін кеңейтіліп, кейін бизнес өкілдерінің наразылығынан кейін 31-ге қысқартылғаны айтылса да, шын мәнінде әрбір атау тізім ішінде тағы бірнешеге бөлінеді. Мысалы, аңгімелескендер сүттің түрлерін мысалға келтірді: майлылығы 6%-ға дейін, 6%-дан жоғары, пастер-

ленген, қоюландырылған сүттер, әртүрлі майлылықтағы қаймақтар және т.б. Алманың әртүрлі түрлері мен бағалары, еттің тушасы, кесілген, шабылған түрлері болады. Әрбір ӘМАТ атауы бойынша жағдай дәл осындай, яғни бағасы шектелген тауарлардың жалпы саны жарты мыңнан асып кетуі мүмкін. Осының барлығына бағаны не үшін және қалай реттеуге болады?

Мысалы, бірінші сұрыпты ұннан жасалған арзандау әрі қолжетімді макарондар, сондай-ақ, бидайдың қатты сортынан жасалатын қымбат итальяндық макарондар болады, олар орта және жоғары табысы бар тұтынушыларға, жерортатеңіздік салауатты асхананы ұнататындарға арналған. Неліктен осы тауарларға баға шектеуі қойылуы керек? Аз қамтылған адамдар оларды бәрібір сатып алмайды. Себебі, олар қымбат және табысы ортадан жоғары адамдарға арналған. Олардың бағасын реттеудің не қажеті бар?

Шағын бизнес өкілдерінің пікірімен келісе отырып, 5 қаңтарда «Түркістан» газетіне шыққан сұхбатында Президент Қ.Тоқаев былай деген еді: «Төмен тарифтер шын мәнінде аз қамтамасыз етілгендерге емес, байларға қолдау көрсетеді. Олар шынайы нарықтық баға орнына мемлекеттік дотация алады. Ал өндіруші өз өнімін өз құнынан төмен бағаға сатуға мәжбүр болады. Бағаларды жалпы реттеу әрекеттерінен бас тартып, әлеуметтік жағдайы төмен азаматтарға арналған жеке дотациялар енгізу керек. Ал қалған халық нақты нарық жағдайында өмір сүруі тиіс. (<https://akzhol.kz/kk/blog/prezident-asm-zhomart-toaev-azastan-zharud-zhaa-kezeneadam-bast>)

17 желтоқсанда «Ақ жол» фракциясы ӘМАТ тізімін қолдануға қарсы депутаттық сауал жолдаған.

Бизнесті өз өнімдерін өзіндік құнынан төмен бағаға сатуға мәжбүр етсе, экономика құлдырайды. Мұндай жағдайда ешкім де өндіріспен не сатумен айналыспайды. Аз қамтылған азаматтарға нақты көмек көрсетудің орнына, бағаны барынша төмендету экономиканы және оның ресурстарын сарқиды, әсіресе бұл шағын және орта бизнеске қатты әсер етеді.

Бизнес өкілдері ӘМАТ тек бөлшек сауда деңгейінде реттеліп, көтерме жеткізушілердің бағалары реттелмейтініне әділетті наразылық

білдірді. Мемлекеттік органдар көтерме сатушыларды бақылау қиын деп түсіндіреді, бірақ бөлшек сауда желісі одан әлдеқайда ауқымды. Үлкен көтерме сатушылар санаулы болса, дүкендер әр қалада мыңдап саналады. Мыңдаған дүкенді қысқанша, бірнеше компанияны бақылау оңай екені анық. Іс нәтижесінде бөлшек сауда кәсіпкерлерінен өз тауарларын сатып алу бағасынан арзан сату талап етіле бастады.

Кәсіпкерлер үй жанындағы дүкендердің өзіндік құнына коммуналдық тарифтердің өсуі, тауар жеткізудің қымбаттауы, жана салық кодексіне байланысты бухгалтерия мен салық кеңесшілеріне шығындардың артуы, инфляцияға байланысты қызметкерлердің жалмақысын көтеру қажеттіліктері әсер ететінін айтты. Сонымен қатар, тізімге негізінен күнделікті сұранысқа ие тауарлар кіргізілген, ал олар шағын дүкендердің айналымының негізі болып табылады. Егер ӘМАТ шектеулі тізімі кезінде табыс жоғалтуын басқа тауарлардың бағасын көтеру арқылы өтей алса, енді бұл мүмкін емес. «Дүкендер ашылуға қорқады, айыппұлдардан қорқады, тауарларға бағаны қалай қою керек, барлық түрлеріне ме немесе ең арзандарына ма – түсініксіз» деді кәсіпкерлер онлайн байланыста.

Шағын кәсіпкерлер егер баға шектеулері орын алса, бұл бизнес түрін өмір сүруге қабілетсіз етеді деп есептейді. Тіпті бұл нормалар ірі сауда желілерінің мүддесіне сәйкес енгізілген деген пікір қалыптасты.

Олар қарапайым есептеулер келтіріп, ӘМАТ тізімін енгізу жағдайында олардың жұмысы мүмкін болмайтынын және көптеген шағын дүкендердің жабылуына әкелетінін айтты. Бұл халықтың шығындарының артуына да әкеледі. Себебі, адамдар ірі сауда желілеріне толы автобустар мен көше кептелістері арқылы жетуге мәжбүр болады.

«Біз, кәсіпкерлер, әр тиынды есептеп, цифрлармен өмір сүреміз. Ал мемлекет есептеуді ұмытып қалды» – деген сөздер де айтылды.

«Сантехпром» ЖШС директоры (270 адам жұмыс істейтін ірі кәсіпорын, жақсы айналымы бар) Владимир Крючков Қазақстандық тауар өндірушілердің реестрін енгізудің кешігуін сынға алып, ай бойы кәсіпорынның бұл реестрге кіре алмай, жүйе қатып қалғанын, құжаттарды жүктеудің мүмкін еместігін айтты. Кәсіпорын

келісімдерді жоғалту мен нақты қаржылық шығындармен бетпестеліп тұр.

Ол сондай-ақ, реестрді Қазақстандық құрам көрсеткіштерімен толықтыруды ұсынды. Себебі онсыз әрбір нақты жағдайда өндірушінің қосымша құнын бағалау мүмкін емес. Бұл ірі шетелдік жер қойнауын пайдаланушылар үшін тауарлар мен жабдықтарды сатып алуда қазақстандық құрам талаптарын айналып өтуге жақсы мүмкіндік. Техникалық операциялар орындалмай жатса да, бизнесті ұлттық экономика мен өндірісті дамытуға ынталандыру үшін жергілікті қамту үлесін қалдау керек.

Бұл маңызды әрі принципті ескерту. Үкіметке тиісті ұсыныс дайындалады.

Сонымен қатар, В.Крючков қытай тауарларының белсенді еніп жатқанын, соған байланысты ҚХР шараларына ұқсас негізде (бұл мүмкін емес деп жауап берілді) отандық шикізат пен материалдарды пайдалануға дотациялар енгізу ұсынылды. Крючков техникалық реттеу талаптарын күшейтуді тағы да бір қорғаныс шарасы ретінде қарастырады. Яғни импорттық тауарлар кіргеннің өзінде, олардың ең арзаны емес, технологиялық тұрғыдан алдыңғы қатарлыларының кіруі ойластырылмақшы.

Біріншіден, мұндай өнім арзан бола алмайды және қазіргідей тендерлерде демпинг жасай алмайды. Екіншіден, осы арқылы отандық өндірушілер жаңа технологияларға қол созса, мемлекет кез-келген бизнесті емес, ең озық үлгілі заманауи жобаларға ғана инвестиция тартуға ынталы болады, – деді Азат Тұрлыбекұлы.

Кездесуге қатысушылар «Ақ жол» фракциясына салық кодексі бойынша қатаң ұстанымы үшін алғыс айтып, көтерілген мәселелер бойынша (B2B келісімдері, ӘМАТ, НКТ мәселелері) өкілетті министрліктермен жақын арада жиын ұйымдастыру мүмкіндігін сұрады.

Кездесу барысында «Ақ жол» партиясының төрағасы Азат Перуашев барлық сұрақтарға жауап беруге тырысып, әріптестерін ұстамдылыққа шақырды. – Мемлекет және біз, парламенттік партия ретінде, аталған барлық бағыттар бойынша мәселені қадағалауда ұстап отырамыз. Олқылықтар орын алған жағдайда жұмыстың түзетуін талап ететін боламыз, – деді ол. – Үкімет басталған реформалар бойынша жауапкершілікті толықтай мойнына алады. Қалай болғанда да экономикалық модельді өзгерту қажет. Сондықтан өзгерістерге көмектесіп, сонымен қатар қателіктер үшін үкімет пен министрліктердің жауап берулерін де талап етіп отырамыз...

Партия басшылығы өңірлерге сапарлар аяқталғаннан кейін бірден бизнес пен салалық министрліктердің осы мәселелер бойынша ортақ жиынын ұйымдастырылатынын тілге тиек етті.

Кездесу соңында Партия төрағасы «Ақ жол» демпартиясына мүшелікке қабылдануға ниет білдірген кәсіпкерлерге партия билеттерін табыс етті. Олардың қатарында самбодан екі мәрте әлем чемпионы Маргарита Бажеева да бар. Бұл – жастарға тамаша үлгі.

МӘЖІЛІС ТӨРАҒАСЫНЫҢ ОРЫНБАСАРЫ АҚТӨБЕДЕ БОЛДЫ

ҚР Парламенті Мәжілісінің Төраға орынбасары Дәния Еспаева Ақтөбе қаласындағы Ұлттық банк ғимаратында екінші деңгейлі банктердің, микроқаржы ұйымдарының және сақтандыру компанияларының басшыларымен кездесу өткізді.

Кездесу барысында Дәния Еспаева 2025 жылы Мәжіліс қабылдаған заңдарды түсіндірді. Ол биыл Палатада 100 заң қабылданып, оның 24-не депутаттар бастамашы болғанын атап өтті. Сондай-ақ Су, Бюджет, Салық, Құрылыс және Цифрлық кодекстер бойынша жұмыстар аяқталғанын және қиын қаржылық жағдайдағы азаматтар-

ды қолдауға арналған нормалар енгізілгенін айтты. Банктер мен қаржы секторындағы қатысушыларға Дәния Еспаева банктерге қатысты заңдардың негізгі жаңалықтарын түсіндірді. Жаңа Банктер туралы Заң банктер секторын экономиканы қаржыландыруда күшейтуге, бәсекелестікті арттыруға, финтехті дамытуға және

цифрлық активтер айналымын либерализациялауға бағытталған.

Депутаттар енгізген түзетулер бойынша: бастапқы шоттар тек клиенттің биометриялық сәйкестендіруден өткеннен кейін ашылады, бір жеке тұлғаға бірнеше банктен кредит алуға шектеу қойылады, кредиттік өтінімдерді Антифрод-орталық арқылы бақылау күшейтілді, борышы 1600 АЕК дейінгі азаматтар үшін жеделдетілген соттан тыс банкроттық енгізілді, коллаторлық агенттіктерге борыштарды сатуға мораторий 2027 жылғы 1 мамырға дейін ұзартылды, сондай-ақ ұжымдық берешекті реттеу платформасы мен стратегиялық крипто резерві құрылды.

ОБЛЫС ӘКІМІ МӘЖІЛІС ДЕПУТАТЫМЕН КЕЗДЕСТІ

Қызылорда облысының әкімі Нұрлыбек Нәлібаев ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» демократиялық партиясы төрағасының орынбасары, белгілі акын Қазыбек Исамен кездесті. Кездесуде ауылдардың инфрақұрылымын дамыту, кәсіпкерлік саласына қолдау көрсету және әлеуметтік салада атқарылған істер мен алдағы міндеттер талқыланды.

Аймақ басшысы Нұрлыбек Нәлібаев өз кезегінде: «Ауылдық аумақтарды дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамасында» стратегиялық мақсаттар белгіленген. Мемлекет басшысы Үкімет пен облыс әкімдеріне шаруашылықты өркендетуге берілетін субсидияларды, басқа да қаржылай қолдауларды тиімді әрі мақсатты пайдалануды тапсырды. Біздің басты міндетіміз — ауыл халқының табысын, өмір сүру сапасын арттыру. Біздің аймақ тұрғындарының 53 пайызы ауылда тұрады. «Ауыл — ел бесігі» жобасы аясында арнайы әдістеме бекітілгені белгілі.

Ол бойынша 59 тірек, 43 спутник елді мекен бар. 2022-2024 жылдары 78 ауылда 31 млрд. 600 млн. теңгеден астам қаржыға 343 әлеуметтік, инженерлік-инфрақұрылымдық жоба жүзеге асырылды», — деді.

Кездесу барысында Қазыбек Иса «Ақ жол» партиясының алдағы кезеңге арналған жоспарына тоқталып, облыстың әлеуметтік-экономикалық дамуындағы бастамалары мен атқарылған жұмыстар туралы ой-пікірімен бөлісті. Қазыбек Иса өзінің бүгінгі іс-сапары барысында бірнеше мәдени-әлеуметтік нысандарды аралағандығын және сол тұрғыда аймақ басшысының қол жеткізген жетістіктерін өз көзімен көргендігін айтты. Сондай-ақ, Сыр өңірінің қарқынды дамып келе жатқанын, өңір бойынша ауқымды жұмыстардың атқарылғандығын айта келе, аймақ басшысы Нұрлыбек Нәлібаевқа Қызылорда облысының әлеуметтік-экономикалық дамуына тын серпін беріп, аз уақыттың ішінде аймақ экономикасын жоғары деңгейге жеткізгендігіне дән ризашылығын білдірді.

ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРІ СЫР Өңіріне келді

ҚР Парламенті депутаты, қоғам қайраткері, акын Иса Қазыбек Жарылқасынұлы мен белгілі мемлекет және қоғам қайраткері Ислам Әбіш Сыр өңіріне іс-сапармен келді.

Оларды «Ақ жол» партиясы Қызылорда облыстық филиалының төрағасы Б.Сандыбаев пен партиядан сайланған облыстық мәслихат депутаты Н.Сопбеков және Қызылорда облысы әкімінің орынбасары М.Шермағанбетов пен облыстық филиал өкілдері күтіп алды. Іс-сапардың бірінші күні Қызылорда қаласындағы жаңадан әске қосылған әлеуметтік-мәдени және шығармашылық нысандарды аралаудан басталды.

Олар алдымен Балалар мен жасөспірімдерге арналған «Сыр жұлдыздары» шығармашылық-

инновациялық академиясының жұмысымен танысты. Бұл шығармашылық-инновациялық академия бір мезетте 500 оқушы, тәулігіне 3 мың оқушыға дейін қабылдайды. Мұнда бассейн, топтық жаттығу бөлмесі, көркем гимнастика және фитнес залы орналасқан. Сондай-ақ үстел ойындарына арналған кабинет, жекпе-жек, үстел теннисі залдары бар. Барлық залда ұлдар мен қыздарға арналған жеке-жеке киім ауыстыру бөлмелері қарастырылған. Көркемдік-эстетикалық бағытта кескіндеме, сурет салу, резин арт бөлмесі, балалар шығармашылығы шеберханасы, сәндік-қолданбалы өнер, FabLab, дыбыс жазу студиясы, робототехника және жасанды интеллект, биотехнология, 3D модельдеу, КИП және автоматтандыру, киберспорт және математика кабинеттері жұмыс істейді.

ХАЛЫҚ ҚАЛАУЛЫСЫ ҚАРТТАРМЕН КЕЗДЕСТІ

Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» Қазақстан Демократиялық партиясы төрағасының орынбасары Қазыбек Иса Шымкент қаласындағы №2 арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету орталығына барып, қарттармен жүздесті.

да өмір сүруде. Оның ішінде 106 ер адам, 55 әйел, сондай-ақ 61 мүмкіндігі шектеулі жан бар.

Кездесу барысында қариялар медициналық қызметке қатысты өзекті мәселені көтерді. Атап айтқанда, сырқаттанған жағдайда қалалық ауруханалар қабылдамай, Сайрам ауданының ауруханасына немесе Түркістан облыстық ауруханасының Шымкент қаласында орналасқан клиникасына жіберілетінін айтып, сол медициналық мекемелерге тіркеуге алу мүмкіндігін қарастыруды сұрады.

Өз кезегінде Парламент депутаты Қазыбек Иса бұл мәселені тиісті салалық басқармалар мен жауапты мекемелерге жеткізуді партия филиалы төрағасының орынбасары Адай Кенжебайұлына тапсырды.

Айта кету керек, Қазыбек Иса бұған дейін де Шымкенттегі Қарттар үйіне жүйелі түрде қолдау көрсетіп келеді.

2022 жылы орталыққа көгілдір отын — газ тарту мәселесінде елеулі үлес қосып, бастапқыда 22 миллион теңге деп жоспарланған жобаны 11 миллион теңгеге жүзеге асыруға ықпал етті. Сонымен қатар мекеменің асханасын жаңғыртуға көмектесіп, қариялардың алғысына бөленді.

Ал 2024 жылдың қаңтар айында қарттардың қалалық қоғамдық көліктерде тегін жүруіне қатысты мәселені қала әкімдігімен бірлесе шешуге атсалысты.

Кездесу соңында орталық басшылығы мен қариялар Қазыбек Исаға көрсетіп жүрген қамқорлығы үшін ризашылықтарын білдіріп, ақжарма алғыстарын жеткізді.

ДЕПУТАТ АЛМАТЫДА БІРНЕШЕ МЕКЕМЕНІ АРАЛАДЫ

ҚР Парламенті Мәжіліс депутаты, «Ақ жол» партиясының төраға орынбасары Қазыбек Иса Алматы қаласында бірнеше мекемені жұмыс сапары барысында аралады.

одақтың мүшелерімен жыл басында ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Turkistan» газетіне берген сұхбатын талқылады. Дөңгелек үстелдің қатысушылары ортаға өз ойлары мен көзқарастарын салды. Мәселен, Кәдірбек Сегізбаев, Смағұл Елубай, Қансейіт Әбдәулы, Әлия Бөпежанова, Жүсіпбек Қорғасбек, Бауыржан Жақып, Ғалым Қалибекұлы, Мұратқали Дүйсенбаев, Фархат Тамендаров және басқа да әдебиет өкілдері әдебиет пен мәдениетке қатысты айтылған

ұсыныстарды тиісті орындарға жеткізуге ықпал ететінін айтты.

Мәжіліс депутаты, акын Қазыбек Иса Мемлекет басшысының бағдарламалық сұхбатында жаңа Салық кодексіне, 6% өскен жалпы ішкі өніміне, бір палаталы Парламентке көшу туралы реформаларына және «Ақ жол» демпартиясының Мәжілісте атқарған жұмысына аса назар аударды.

Іс-сапар Алматыдағы Ықылас атындағы Ұлттық аспаптар мұражайында аяқталды. Мұражай жетекшісі, Мәдениет саласының үздігі Бауыржан Өзбекәліұлы Мәжіліс депутатына домбыра, қобыз және басқа ұлттардың көрмесімен таныстырды.

Сонымен қатар Бауыржан Жәнібеков депутатқа мұражай саласындағы сауалдарын жеткізді.

Кездесулерде айтылған барлық ұсыныстар мен сауалдарды Мәжіліс депутаты келесі парламенттік отырыстарда көтеретінін айтты.

Әлеуметтік желіде қазақтың тіл байлығына тиіспесе, жүре алмайтын атақты академик Асқар Жұмаділла ағамыздың кезекті шабуылын байқап қалғанмын. Бірақ ден қоюға уақытым болмады. Көбісі сынап, кейбіреулер ақтап жатқанын көзім шалып қалған. Бүгін Фейсбук желісінен қазақ сөзінің дәмін сезіп, бояуын жақсы білетін Бейімбет Жақанұлы бауырымыздың қазақтың сөз байлығы туралы жазбасын кездейсоқ көріп қалдым. Бейімбет не істеген, не дейді?

Ал «ердің құнын екі-ақ ауыз сөзбен шешу»; «ауыз ауырту» (сөз түсінбейтіндерге босқа сөйлеу) деген сөз тіркестері жоқ секілді. Қосып қойсақ, 74-ке жетеді.

ТІЛ БАЙЛЫҒЫНА ТІЛ ТИГІЗУГЕ БОЛМАЙДЫ!

Өте дұрыс Бейімбет Жақанұлы бауырым! «Ауыз» сөзі қолданылған фразеологизмдерді жинап жүрген еңбегіңіз өте зор. Өйткені, бұл тұрақты сөз тіркестері қазақтың сөз байлығын көрсетеді. Бұл — үлкен жетістік, зор мәдени байлық. Ғылымда

«ондай тіл байлығының ғылым үшін пайдасы шамалы» деп соғып жіберіп, қазақ тілінің байлығына тиісудің қажеті жоқ еді. Бұл көпір салу үшін жолды бұзғанмен бірдей кері кететін іс. Өйткені тіл байлығының өзі — тіл ғылымының негізгі бір құнарлы өзегі.

ҒЫЛЫМ ТЕК ФОРМУЛА ЕМЕС! ТІЛ БАЙЛЫҒЫ — ҰЛТ БАЙЛЫҒЫ!

Математик академик ағамызға айтарымыз — ғылым тек формула емес. Ғылым — ойлау, дәлелдеу,

қарапайымдату емес, жұтандату. Олар қарапайымдықты тілдің кедейленуімен шатастырады.

Қарапайым тіл — бай тілдің нәтижесі,

Жұтаң тіл — ойдың әлсіздігі. Тіл байлығын жоққа шығару — ұлттық ғылыми ойлаудың әлеуетін төмендету. Ғылыми тілдің болашағына зиян келтіру. Тілдің мәдени қызметін жоққа шығару.

Ғылыми стильдің дамуын тежейді; жаңа ұғым жасауға кедергі болады; келешек ұрпақтың ғылымды ана тілінде игеруіне тосқауыл қояды.

математигіміз ғылымда салмағы өзінен кем емес, тіл біліміндегі іргелі еңбек саналатын «Қазақ тілінің синонимдері» монографиясын жазып, докторлық қорғаған, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, әйгілі ғалым Әсет Болғанбаев бастаған тіл ғылымы тарландарының еңбегін жоққа шығармақшы ма? Бұл ғылымға қарсы әрекет екені былай тұрсын, ғалымдық, қарапайым адами этика қайда? Әсет Болғанбаев бұл отандық және шетелдік ғалымдар жоғары баға беріп, түркітануға қосылған елеулі үлес деп таныған «Қазақ

«АУЗЫ ҚИСЫҚ БОЛСА ДА», АКАДЕМИККЕ АРТЫҚ СӨЙЛЕУГЕ БОЛМАЙДЫ...

ТІЛ БАЙЛЫҒЫ ТЕРЕҢНЕН МАРЖАН ЖИНАҒАНДАЙ МАҢЫЗДЫ

«Әлеуметтік желіден танымал академик А.Жұмаділдаев ағамыздың қазақ тілі тарихи тұрғыда көркемдікке, ауызша дәстүрге көбірек бейімделгенімен, бүгінгі прагматикалық, ғылыми және технологиялық ортада тиімді құрал бола алмай отырғанын тілге тиек еткен сұхбатын көзім шалды. «...Біз де тіл көбіне әдемілеп айтуға, ән айтуға, ертегі мен аңыз айтуға, бата беруге бағытталған. Бұлар — жаттанды, көркем дүниелер. Бірақ тілдің басты мақсаты — нақты ақпарат беру. Барлық заманда солай болған. Әйтпесе тілді не үшін үйренеді? Бата беру үшін емес, пайдалы кәсіп ету, нан табу үшін үйренеді, — дей келіп: — Бір ұғымға бірнеше сөздің сәйкес келуін біз «тілдің байлығы» деп мақтан етеміз. Негізінде, ондай байлықтың ғылым үшін пайдасы шамалы», — деген тұжырымға табан тірепті ағамыз.

Біз мақтан етіп жүрген байлықты іске алғысыз еткендей көрінеді екен біртүрлі.

Өзімнің ойымша, қазақ тілінің байлығы тұрақты сөз тіркестері деп аталатын шебер қиюластырып қолданылатын бейнелі сөздер тізбегіне тікелей байланысты болса керек. Ағамыздың пікірін оқыған соң, дене мүшелеріне (анатомиялық атауларға) қатысты тұрақты тіркестерді жинақтап жазып жүрген «қойын дәптерімді» актера бастадым. Сол қолжазбамдағы адамның ауызы төңірегінде айтылатын тұрақты тіркестерді қамтыған бөлігін парақшама салуды жөн көрдім. Осы жазғаным көзіңізге түсіп жатса, пікір қосып, кем-кетігін толтыра кетсеңіз — нұр үстіне нұр» — деп жазады тілді зерттеп жүрген азамат. Солай деп, ауызға байланысты 75 сөз тіркестерін келтіреді.

Бірақ ішінде 3 сөз екі реттен қайталанып кеткен екен. Сонда оларды алып тастасақ, 75 емес, 72 түрі болады.

Ол қайталанған сөздер: 12 және 53-тегі «ауызы дуалы» (айтқаны дәл келеді);

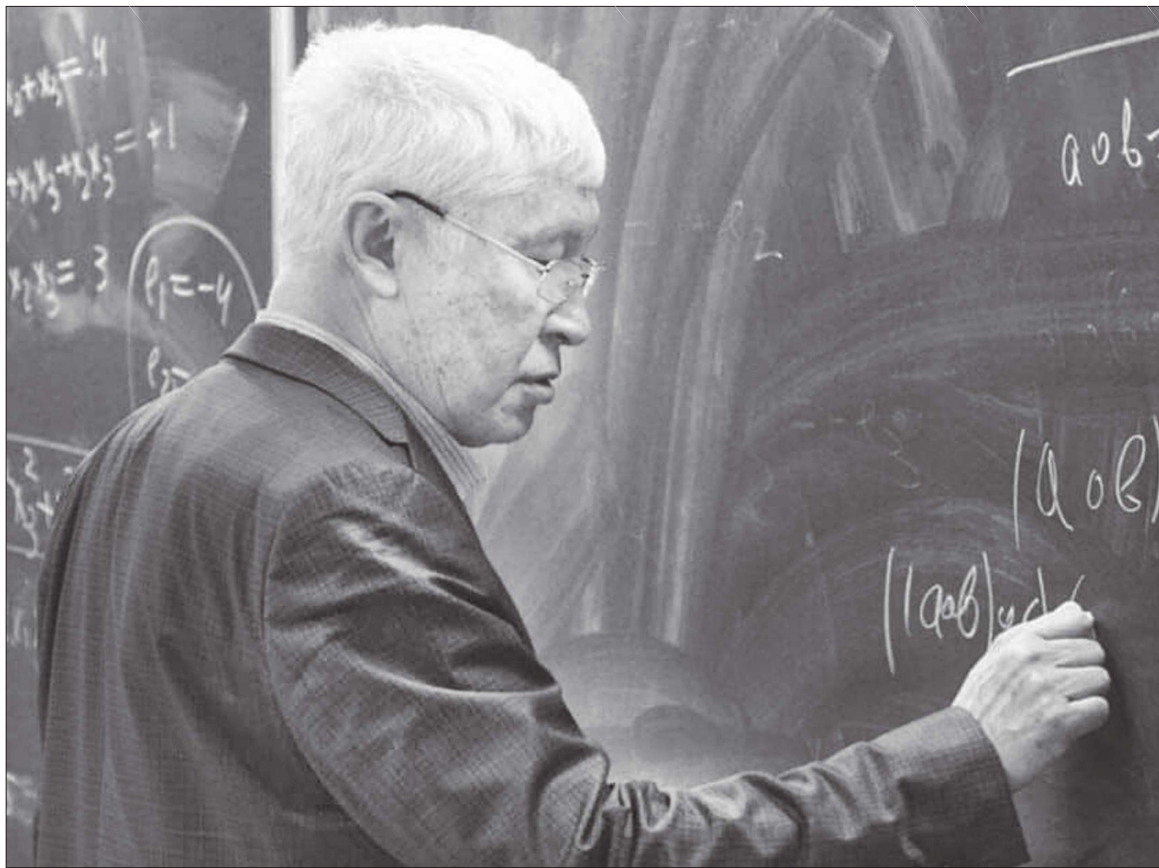
35 пен 58-дегі «ауызы күй» (қателік жасап қойып, одан сабақ алу);

50 мен 56-дағы «бір ауыздан» (бір бір сөзді болу, бір-бірін қолдау) сөздері екі реттен қайталанған.

❗ МАТЕМАТИКТЕРГЕ НОБЕЛЬ СЫЙЛЫҒЫ БЕРІЛМЕЙТІНІ
ӨТЕ ДҰРЫС БОЛҒАН ЕКЕН...

❗ ҒЫЛЫМ ТЕК ФОРМУЛА ЕМЕС! ТІЛ БАЙЛЫҒЫ — ҰЛТ БАЙЛЫҒЫ!

❗ ЕШКІМ ҚАНДАЙ ДАНЫШПАН БОЛСА ДА, ҚАЗАҚТЫҢ
ҚАСИЕТТІ ТІЛ БАЙЛЫҒЫНА ҚАРСЫ ШЫҒУҒА ҚАҚЫСЫ ЖОҚ!

сөз байлығын зерттеу — тереннен маржан жинағандай маңызды! «Негізінде, ондай байлықтың ғылым үшін пайдасы шамалы» — деп, академик Асқар Жұмаділла ағамыз айта береді, ол кісіге оқу өтіп кеткен...)) «Ауыз қисық болса да, бай баласы сөйлесін» деген мақал тіл мәселесінде жүрмейді. «Аузы қисық болса да» академикке артық сөйлеуге болмайды... (Міне, ауыз туралы тағы бір сөз тіркесі шыға келді, қосып қой тізіміне Бейімбет бауырым.) Математик қазақтың қасиетті сөз байлығына тиісіп, өзі жақсы білетін есебінен жаңылып қалып жүрмесін...

Әрине, Асқар ағамыздың қазақ тілі ғылым тіліне, технология тіліне айналуы жөнінде айтып жүргені, журнал шығарып жатқаны дұрыс, қолдаймыз, ол мәселені біз де көтеріп жүрміз. Бірақ ол үшін менікі не айтсам да дұрыс деген менмендікпен

түсіндіру, жазу үдерісі. Ал ойлау тіл арқылы жүзеге асады.

Егер тіл жұтаң болса, ғылыми ой да жұтандайды.

Синонимдердің ғылымда маңызды екені ешқандай дәлелдеуді қажет етпейді.

Сөздің мағыналық дәлдігі үшін, таңдау мүмкіндігі болу үшін тілдің байлығы керек, жұтандығы емес.

Ғылымда бір ұғымды әр контексте әртүрлі ренкпен беру қажет.

Ұлттық ғылыми тілдің дамуы үшін синонимдердің рөлі зор.

Егер тілде балама, синонимдік қатар дамымаса:

- ғылым тілі шет тілге тәуелді болады;
- ұлттық терминология тоқырайды;
- ғылым ана тілінде емес, «аударма тілде» сөйлейді.

Тіл байлығына қарсы шығатындардың негізгі кінәсі — ойды

Тіл — тек құрал емес, ұлттық ойлау жүйесі.

Синонимдерге қарсы шығу — тілдің эстетикалық, танымдық, философиялық қызметін шектеу.

Синонимдер мен сөз байлығын жоққа шығару — ғылымға, ғылым тілінің дамуына қарсы әрекет; тілді тек техникалық құралға айналдыру.

Бай тіл — терең ойдың шарты. Синонимсіз ғылым — жартықеш ғылым.

Бұндай тіл байлығына қарсы көзқарастың түпкі себебі — тілдік білімнің таяздығы; басқа тілге (әсіресе орыс/ағылшын) шамадан тыс еліктеу; «ғылым тек қатан, құрғақ болу керек» деген қате түсінік.

Тіл ғылымында синонимдерден қорғаған аттары белгілі оншақты ғылым докторы, одан да көп ғылым кандидаттары бар. Сонда біздің құрметті академик

тілінің синонимдері» монографиясын (1970) жазып, докторлық қорғағанда Асқар ағамыз мектеп оқушысы еді...

Академик математик Асқар Жұмаділда өзі кінәлаған қазақтың сөз байлығынан, осы Бейімбет бауырым жинаған бір ғана ауыз туралы сөз тіркестерінен-ақ ағамыздың атына біраз сөз сұранып тұр екен, келтіре кетейік. «Ауызға» байланысты сөздің бәрін тырнақшаға алып отыратынымды ескертемін.

Ал, кеттік!

Шетелдерде де математикадан дәріс оқыған атақты академик, Еңбек Ері Асқар Жұмаділда ағамыздың аты «ел ауызында», бәрі біледі, бәрі таниды, біз де сыйлаймыз. «Ауызымыздан тастамай» үнемі айтып жүреміз.

Бірақ, «Ауызын ашса, жүрегі көрінетін» ақ көңіл академикті «ауызы дуалы» деп жүрсек, «айтуға ауыз бармайтын» ерсі сөздерді айта бастауды «ауыз жаппай» үдетіп келеді.

Бәрін білетін академик ағамыз қасиетті қазақ тілінің байлығы туралы «ауызына келгенді айтып», орынсыз сөйлеуі әлеуметтік желіде орынды қарсылық туғызуда. Әрине, қазақ үшін ең қасиетті тіл байлығына тіл тигізгенде ешкім «аузын бұған өгіздей» «ауызына құм құйылып», «жұмған ауызын ашпай» қарап отырмайды ғой? Атам қазақ «екі елі ауызға — төрт елі қақпақ» кою, орынсыз сөйлемей туралы жақсы айтқан. Әрине, біз Асқар ағамызды «ауыздыға сөз, аяқтыңа жол бермейтін», әр іске білсін-білмесін, орынды-орынсыз киліге беретін адам деп отырған жоқпыз бұл жерде. Ол кісі де «елді ауызына қаратып», әйтеуір жұрт назарын өзіне аудару үшін жасап жатпаған болар деп үміттенеміз. Бірақ, «ата сақалы ауызына бітіп», ел ағасы болар жасқа жеткен абыройлы, үлкен кісілер «ауыз — өзімдікі» деп, «ауызы-ауызына жұқпай», «ауызы кепкенше» көп сөйлеп, шаңғытып шаба бермей, алдыартын байқап сөйлегені абзал.

МАТЕМАТИКТЕРГЕ НОБЕЛЬ СЫЙЛЫҒЫ БЕРІЛМЕЙТІНІ ӨТЕ ДҰРЫС БОЛҒАН ЕКЕН...

«Тілімізге тіл тигізді» деп сынағандардың ешқайсысы академик ағамызды «ауызынан ақ ит кіріп, көк ит шығып» даттап жатқан жоқ, Бейімбет бауырымыз секілді тілмен ғана

емес, нақты іспен дәлелдеп, соқырға таяқ ұстатқандай көрсетіп беріп отыр. Яғни, «сәзінді біреу сөйлесе, аузың қышып бара ма?» — дегендей тыныш отыруға болар еді бізге де. Бірақ, қазақ тілі үшін күресіп, қазақ тілі байлығын насихаттап келе жатқан біздің атымызды да біраз жерге тіркеп, сауал тастап отырғандар аз емес екен. Сондықтан біз де өз пікірімізді білдіріп, «бір ауыз сөз» айтуға тура келді.

Ал академикті жақтағандар, ол кісінің әлемде алдыңғы қатарлы математик екенін, қазақша математикалық журнал шығарып, көп игілікті естер тындырып жүргенін алға тартады. Оны бәріміз өте жақсы білеміз, оған дауымыз жоқ, қуана құптап, қолдаймыз, рахмет! Бірақ ешкімнің қанша жерден данышпан, тіпті Нобель сыйлығының лауреаты болып кетсе де, қасиетті қазақ тіліне, қазақ тілінің байлығына, қазақтың ұлттық құндылығына қарсы тіл тигізуге қақысы жоқ. Математиктерге Нобель сыйлығы берілмейтіні өте дұрыс шешім болған екен, данышпан Нобель атамыз бірденені біледі ғой...

Ал кейбіреулер, атакты академиктің қазақ тілі байлығына қарсы шыққанына қуанып кеткендей, сол «бірінің ауызына бірі түкіріп қойғандай», «ауыз жаласқан» (бір-бірінің сөзін сөйлеу, жақтасу) түрде «ауызы-мұрындары қисаймастан» «тіл маңызды емес, іс маңызды» дегендей жаттанды жауыр болған жауаптарды жазуда. Тіл-қатынас құралы, сөздің құдыреті күшті әсер етіп, игі ықпал етеді. Билік пен бизнестегі кейбір өз тіліне миы жетпейтіндердің жасап алған жаттанды сөз тіркесін жалаң пайдалана беруге болмайды. Тілін білмегеннің тірлігі дамымайтынына дамыған елдер дәлел.

Тумысынан тілге бай, дарынды қазақтар, тек «ауызбен орақ орып», «алма, піс, ауызыма түс» деп, еңбек етпей, бөсіп сөйлеп отыр деп ешкім айта алмайды. «Ауызын құр шөппен сүртіп» отырған қазақ жоқ, «ауыз толтырып айтатын», дәріптеуге лайықты ғалымдарымыз, математиктерден бастасақ, осы Асқар Жұмәділда ағамыздың өзін алсақ та жетеді. Мен мұны ағамыздың «ауызын алып», көңілін табу үшін босқа «ауыз ауыртып» отырған жоқпын деп ойлаймын. Әлемдік Клэй математикалық институты «Мыңжылдық мәселесі» деп жариялаған 7 есептің бірі Навье–Стокс теңдеуінің шешімін ұсынған академик ғалым, қазақ тілін үнемі қорғап жүретін Мұхтар Өтелбаев ағамызды айтсақ та болады. Ал қазіргі қазақ жастарының ІТ мамандары әлемде зор сұранысқа ие. Цифрландырудан Қазақ Елінің әлемде алдыңғы 10-дыққа кіретіні де белгілі. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың «Қазақстан үш жылда жасанды интеллектіні меңгерген ел болуы тиіс» деп бастама көтеруі тегін емес, болашақты ойлаған өте дұрыс шешім.

Қазақта «ауызы күйген үрлеп ішеді» деген мақал бар. Ал жұрт баласының аузына түкіртіп алатын атакты академик Асқар ағамыз қазақ тілінің байлығы туралы артық әңгіме айтып отырғанда, ол кісіден мұндайды күтпегендіктен «ауызына сөз түспей», айтатын сөз таба алмай қалатынын рас.

АУЫЗ ТУРАЛЫ АУЫЗ ТОЛТЫРЫП АЙТАР СӨЗ

Ал Бейімбет Жақанұлының ауыз төңірегінде айтылатын тұрақты сөз тіркестерімен танысқыларыңыз келсе, осындай тақырып қойып жазып отырымын.

1. «бірінің ауызына бірі түкіріп қойғандай» (жақтаушы, не айтса, соны қолдайды)
2. «ауыз толтырып айту» (дәріптеуге лайықты)
3. «ауызынан түсе қалғандай» (ұқсайды, аумайды)
4. «ауызына сөз салып беру» (ой салу)
5. «сөзін ауызында» (сөйлеушінің сөзін бөлуге рұқсат сұрау тіркесі)
6. «ауызынан сөзі, қойынынан бөзі түскен» (сылбыр)
7. «ауызының суы құру» (сүйсіну, тамсану, қызығу)
8. «алма, піс, ауызыма түс» деу (жалқаулық)
9. «ауызы-мұрнынан шығу» (көп, жетіп-артылады)
10. «ауыз жаласу» (бір-бірінің сөзін сөйлеу, жақтасу)
11. «ауызын алу» (көңілін табу)
12. «ауызы дуалы» (айтқаны дәл келеді)
13. «айтуға ауыз бармау» (айтуға ерсі нәрсе)
14. «оймақ ауыз, күлім көз» (сұлу)
15. «ауызын құр шөппен сүрту» (ештеңесі жоқ болу)
16. «ала ауыз болу» (араздық)
17. «ауызы — асқа, ауы атқа жарымаған» (кедей, жарлы адам)
18. «ауызына ақ ит кіріп, көк ит шығу» (бейпілауыз адам)
19. «ауызын ашса, жүрегі көрінеді» (ақ көңіл)
20. «екі елі ауызға — төрт елі қақпақ» (орынсыз сөйлему)
21. «от ауызды, орақ тілді» (шешен)
22. «ай десе — ауызы, күн десе көзі бар» (сұлу)
23. «ауызыңды ұрайын»()
24. «ауызының салымы бар» (несібесі мол)
25. «ауызынан жырып беру» (барын бөлісу)
26. «елді ауызына қарату» (ел назарын өзіне аудару)
27. «ауыздыға сөз, аяқтыға жол бермейді» (әр іске орынды-орынсыз киліге беретін адам)
28. «ауызына — май, астыңа — тай» (жағымды жаңалыққа жақсы жауап)
29. «ауызынан ақ май аққан» (бай, молшылыққа кенелген)
30. «ауызы-ауызына жұқпайды» (жылдам сөйлейді)
31. «жұмған ауызын ашпау» (сөйлему, үндемеу)
32. «ата сақалы ауызына біту/түсу» (үлкею)
33. «ауызы аққа іліну» (жөкшылықтан құтылу, несібеге қол жеткізу)
34. «ауызға қақпақ болу» (сөйлеуге кедергі жасау)

35. «ауызы құю» (қателесу, сәтсіздікке ұшырау)
36. «айтып ауыз жиғанша» (іле, өте жылдам)
37. «бейпіл ауыз» (әдепсіз сөйлейді)
38. «ауызын аңду» (не айтатынын күту)
39. «ауызбен орақ ору» (еңбек етпей бөсіп сөйлеу)
40. «ауызы көпіру» (көп сөйлеу)
41. «ауызына су тамызу» (дәрменсіз адамға жәрдем ету)
42. «ауызы ауыр» (сөзге сараң адам)
43. «ауызына құм құйылу» (ақталуға сөз таппау)
44. «бір ауыз сөз»
45. «ауызына келгенді айту» (орынсыз сөйлеу)
46. «ауызыңды жап» (сөйлеме)
47. «ауызы аңқиып қалу» (алдану)
48. «ауызына сөз тұрмайды» (құпия сақтай алмайды)
49. «ауызы кебу» (көп сөйлеу)
50. «бір ауыздан» (бәрі қолдайды)
51. «ауызы лас» (былапыт сөз қосып сөйлейді)
52. «ауыз шаюға жетпейді» (аз)
53. «ердің құнын екі ауыз сөзбен шешу» (әділ төрелік)
54. «ауызынан тастамау» (үнемі айтып жүру)
55. «үріп(үрлеп)ауызға салғандай» (сүйкімді, әдемі)
56. «ауызға алмау» (ескермеу, айтпау)
57. «ашық ауыз» (аңғармай сөйлейді, құпия сақтамайды)
58. «ауыз ауырту» (сөз ұқпасқа бекер сөз шығындау)
59. «ауызы қисық болса да» (орынсыз сөйлеу)
60. «ауызға алу» (белгілі бір тақырыпты қозғау, еске түсіру, айту)
61. «ауызын майлау» (пара беру)
62. «ауыз бастырық беру» (құпияны ашып қоймау үшін сыйлық зат беру)
63. «ауыз су» (таза, ішуге арналған су)
64. «ауызына сөз түспеу» (айтатын сөз таба алмай бөгелу)
65. «сәбидің ауызына түкірту» (ырым)
66. «ауыз әдебиеті»
67. «ауыз салу» (кірісу, бастау)
68. «нан ауыз тию» (ырым)
69. «ауылдағының ауызы - сасық» (менсінбеу)
70. «ел ауызында» (бәрі біледі, бәрі айтады)
71. «ауызы-мұрны қисаймастан» / «айтқанда ауызы қисаймайды» (өтірікші)
72. «ауыз - өзімдікі» (не айтсам да өзім білем)
73. «ауызын арандай ашу» (көп дәмету)
74. «ауызы берік» (ораза)
75. «екі ауыз сөздің басын қоса алмау» (ойын еркін жеткізе алмау)
76. «ауыздықтап отыру» (артық сөз айтқызбай, тыйып отыру)
77. «ауылдың алты ауызы» (ән салмайтын адам болмайды)

Бейімбет ЖАҚАНҰЛЫ

Қазақтың тіл байлығын сынау үшін, тіл саласын «ауызға алу» үшін тіл ғылымынан академиктік болмаса да, болмағанда бакалаврлық білімін болуы керек. Қазақтың керемет лирик ақыны Тұманбай Молдағалиевтің күйеу баласы Асқар ағамыздың да өлең жазатынын, журнал шығаратынын жақсы білеміз, бірақ ол тіл ғылымы туралы айтуға жеткіліксіз... Осы біз, қаламгерлер, филологтар математикаға араласпаймыз ғой дәл солай математиктердің де қазақ тіл ғылымында, білмейтін ісінде шаруасы болмасын, өз есептерін білсін.

Қазіргідей көп әкімдер мен министрлер, шекесі тар шеңеуніктер өз ана тілдері, мемлекеттік тіл — қазақ тілінде «екі ауыз сөздің басын қоса алмай», ойын еркін жеткізе алмай, елден сөз естіп жатқанда, тіл байлығын мансұқтау ғылыми тілмен айтқанда абсурд, нонсенс.

Математик ағамыз қазақ тілінің қорғаушысы, білгір Бельгер ағамыз секілді қазақтың тіл байлығы Шекспирдің елі ағылшындардан, Гетенің елі немістерден, Пушкиннің елі орыстардан да бай екенін санап отырып, дәлелдеп берсе, «ауызыңа — май, астыңа - тай» дер едік.

Асқар ағамыздың «ауызының суы құрып» айтатын дамыған елдері егер осындай Қазақтың сөз байлығындай бай тілі болса, математикасынан кем мақтан етпес еді...

Қазақтың сөз байлығы тек санында емес, саф алтындай салмақты сапасында. Сондықтан әйгілі би-шешендеріміз қанша сөзге бай болса да, ердің құнын «екі-ақ ауыз сөзбен» шешкен. Сол секілді бұл жерде «аңдамай сөйлеген - ауырмай өледі» деп, қысқа қайыруға да болар еді. Бірақ қазақтың сөз байлығына қарсы шыққан адамға сөз байлығын арнайы көрсету, дәлелдеу мақсатында, барлығы да ауыздан шыққан ағат сөз арқылы болған соң, тек «ауыз» деген бір сөзге байланысты қаншама тұрақты сөз тіркестерін тұтас келтіріп отырымын.

Академик ағамызға қарсы шығып, өткір сынап жатқандар босқа «ауыз ауыртып», қабырғаға сөйлеп жатқан жоқ деп үміттенемін. Өйткені, бәріміздің ойлағанымыз - «алты бакан, ала ауыз болмау», «бір ауыздан» ұлт мүддесі мен ұлттық құндылықтарымызды қорғаған бірегей ұлт, біртұтас ел болу.

Тек ауыз туралы қанша сөз қолданғанымды санауға уақытым болған жоқ, өйткені математик емеспін, жаңылысып кетуім мүмкін... Егер академик математик ағамыз өзі есептеп беріп жатса, айтарымыз алғыс қана.

Жаңа жыл Жақсылық жылы болғай!

Жылқы жылы аламанда ақ маңдайымыз жарқырап, алда келе берейік!

Тіліміз төрде, Еліміз өрде бола бергей!

Алла жар болып, Жұлдызымыз жарқырай бергей!

Баршаңызға әрдайым Ақ жол тілеймін!

Қазыбек ИСА,
ақын, Қазақстанның
Еңбек сіңірген қайраткері,
Халықаралық С.Есенин
атындағы сыйлық —
«Алтын Күз» орденінің иегері

7 қаңтар – қазақтың көрнекті лирик ақыны Ибрагим Исаевтың туған күні. Ибрагим ағамыз баладай ақкөңіл еді. Өмірі біреумен ұрсып, ерегісіп, жағаласып жатқанын көрген емеспіз. Үнемі әдемі жымиып қана, үлкенге ізетті, кішіге ілтипатты болып жүретін. Ол кісі осы туған күнінің өзін әдемілеп әңгімелеп беретін.

Қаңтар айының қай күні екені белгісіз, әке-шешесі туу куәлігін кейін алғандықтан ұмытып қалған. Әйтеуір «Жеті деген қасиетті сан ғой, деп, 7 қаңтарды жаздырып алыпты. Сондықтан, Ибрагим аға айтады, «Кейде қаңтар айының бір күнінде ішіп қойсам, «осы бүгін менің туған күнім емес пе екен? Онда дұрыс атап өтіп отыр екенмін ғой» деп өзімді жұбатып қоямын. Кейде қаңтар айының барлық күні туған күнімді тойласам ба екен, сонда әйтеуір бір күні туған күніме тура келеді ғой» деп жұртты күлдіретін.

Бытыр 2025 жылы Ибрагим Исаев үшін әуағын тербегендей әдемі шара өтті. 3 қазан күні Қызылорда қаласына қарасты Ж.Махамбетов ауылындағы орталық мәдениет үйіне қазақтың көрнекті ақыны Ибрагим Исаевтың аты берілуіне байланысты салтанатты шара өтті.

Бұл іс-шараға Астанада арнайы ат арытып келдім. Қызылорда облыстық мәслихат депутаттары,

«Ақ жол» партиясы Қызылорда облыстық филиалының төрағасы Бауыржан Сандыбаев пен кәсіпкер Нұрымжан Сопбеков және облыстық филиал заңгері Нұрлыбек Амангелдиевтер де қатысты.

Іс-шара алдымен ауылдың орталық мешітінде ақын Ибрагим Исаевтың рухына арнап ас берумен басталды. Одан соң Мәдениет үйінің алдындағы алаңда Ибрагим Исаевты еске алуға арналған әдеби-сазды әдемі кеш өтті. Ақынның өлеңдері оқылып, өзі өлеңін жазған көптеген әсем әндер жазылды.

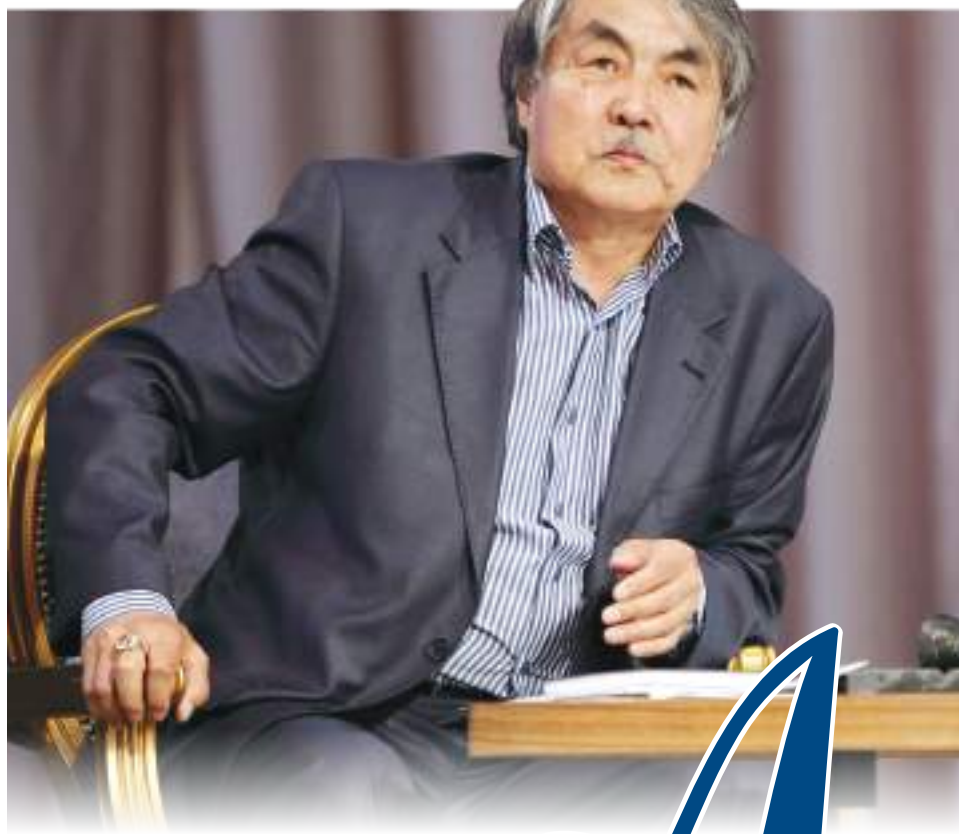
Аста да, салтанатты жиында да Ибрагим ағамның ақын ретінде де, адам ретінде де ерекшеліктерін көрсетіп, естеліктер айттым.

Салтанатты шараға жиналған халық алдында ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты, «Ақ жол» партиясының төрағасы Азат Перуашевтің Ибрагим Исаев туралы еске алу лебізін оқып бердім.

— Ақынның ардақтаған ел алда болады. Осында облыс орталығына қарайтын үлкен ауылдың сәнді Мәдениет үйіне қазақтың көрнекті ақыны Ибрагим Исаевтың атын беріп жатқаны үшін халыққа, облысты қарқынды дамытып жатқан Нұрлыбек Нәлібаев бастаған әкімдікке алғыс айтамыз.-деп, сөзімнің соңында халықтың қалауымен ардақты ақын ағам арнаған өлеңімді оқыдым.

Шара соңында эстрада жұлдыздарының орындауында Ибрагим Исаевтың өлеңіне жазылған әндер шырқалды. Айта кету керек ақын өлеңдеріне мыңға жуық әндер жазылып, көбісі шырқалып келеді.

Қазақтың дарынды ақыны Ибрагим Исаев осыдан он бір жыл бұрын 2014 жылдың соңғы күндері 27 желтоқсанға қараған түнде жүрек талмасынан қайтыс болды... Соның алдында бір апта бұрын ғана 20 желтоқсанда Алматыда Студенттер сарайында 65 жасқа толған шығармашылық кеші өтіп еді... Сонда қалың ел Ибрагим ақынның өлеңдеріне жазылған әсем әндері мен жаңа жырларына жақсылап сусындап қайтып еді... «Жетпіске жете алам ба, жетпеймін бе, бір құдай біледі, 65 жылдығымда ел алдында бір есеп беріп алайыншы дедім» деп еді өзіне тән жылы жымиысымен ақын ағамыз... Ақынды туған өлкесі — өзі талай жырлаған Сыр өңірі қоныр күзден бері күтіп жүрген болатын. Қыркүйекте өткізеді деген кездесу кеші екі-үш рет кейінге шегініп, ақыры көктемге қалған болатын... Бәрі де сол жүректің мазалауынан... Өткенде қазақтың көрнекті Театр сыншысы, тарландымыз Әшірбек Сығай ағамыз қайтыс болғанын есіткенде, қатты күйзеліп, «Менен екі ай бұрын операция жасатып еді жүрегіне» — дей берді. Осы сөзін тағы екі-үш жерде қайталай бергесін: «Көке, ондай сөзді айта бермесеңізі» деп ескерту жасап қойғанымыз да күні кеше еді... «Жүрегіме ота жасар кезде Әшірбек аға жиі келіп, «ой, қорықпа, түк те болмайды. Міне, мен шауып жүрмін ғой» деп қатты қайрат беріп жігерлендіріп кетіп жүрді. Қатты риза болдым» — деп бұрын да жиі ай-

Ауылға аңсаң

2025 жылы 3 қазан күні Қызылорда қаласына қарасты Ж.Махамбетов ауылындағы орталық мәдениет үйіне қазақтың көрнекті ақыны Ибрагим Исаевтың аты берілді.

«Қаңтар айының барлық күні туған күнімді тойласам ба екен, сонда әйтеуір бір күні туған күніме тура келеді ғой» деп жұртты күлдіретін...

Сол кеште қазір ән жазылып, әйгілі болып кеткен «Ауылға барғым келеді» — деген жырын ерекше егіліп тұрып оқып еді Ибрагим аға! Ақын жүрек аңсаған ауылына жете алмай кетті!..

Мен Алматыға келіп, мекенмөрдін меңдеп тұрған кезеңінде жұмысқа тұру үшін тіркелуге үй таппай жүргенде, «Екеуіміз де Исаевпыз, біздің үйге тіркеле сал» — деп, азаматтық көрсеткен ағамыз еді...

Ибрагим ағам маған қатты риза болды:

— Ер Төлеген мен Бекежан батыр алып бере алмаған темір тұлпарды Қаз дауысты Қазыбек ақын жұлып алды! — деп, құшақтап бетімнен сүйіп, балаша мәз болды.

«Жетпіске жете алам ба, жетпеймін бе, бір құдай біледі, 65 жылдығымда ел алдында бір есеп беріп алайыншы» деп өзі айтқандай, сол кеші өте салысымен бір аптадан кейін мәңгілік мекеніне аттанып кетті...

татын... Енді міне, екі ай да болмай, тура бір ай дегенде Ибрагим ағамыз да аттанып кетті... Алматыдағы өткен шығармашылық кешіне тура қоптасқандай, қазақтың бұлбұл қыздары Роза мен Мақпалдан бастап, барлық өнер жұлдыздары бірі қалмай келді. Батырхан Шүкенов інісі Мәскеуден ұшып келіп қатысты. Бәрі тізіліп тұрып, сыршыл ақынның сырлы жырларына жазылған әсем әндерді әуелете шырқады... Сол кеште сахнада қазір дарынды композитор Құралай Сәтмұхамедова әнін жазып, әйгілі болып кеткен «Ауылға барғым келеді» — деген жырын ерекше егіліп тұрып оқып еді Ибрагим аға! Ақын жүрек аңсаған ауылына жете алмай кетті!..

Сол керемет кеші өткесін, екі-үш күннен кейін хабарласып еді. «Кешіңіз керемет болды! Сол күні 3-4 жерде концерт өтіп жатса да, сарайға халық лық толды, барлық жұлдыздар қатысты» — деп едім: «Ой, алтыным, сенің сол сөзіңді есітейін деп хабарласып жатқаным ғой. Өткенде ұшақта Қырымбек Көшербаевты көрдім. Азамат қой, жағдайымды сұрап,

«Кешіңіз өтеді» деп еді, елге келмей кеттіңіз ғой» деді. «Құдай қаласа, көктемде барамын» дедім. Наурыздың кезінде елге бірге барамыз, Қазыбек інім» — деп риза көңілмен ақтарылып еді... Бұл Ибрагим ағамыздың мен естіп тұрған ең соңғы сөзі, соңғы дауысы екен ғой... Сол кештен жазылған көлемді де, көркем мақала «Сарыала күзді сағындырған сазды кеш» деген атпен ақын өмірден өтерден бір күн бұрын ғана 26 желтоқсанда «Қазақ үні» газетінде жарияланып еді... Көзі тірісінде жазылған ең соңғы мақала болып қалды...

Мен 90-шы жылдардың басында Шардардан Алматыға келіп, мекенмөрдін меңдеп тұрған кезеңінде жұмысқа тұру үшін тіркелуге үй таппай жүргенде, «Екеуіміз де Исаевпыз, біздің үйге тіркеле сал» — деп, азаматтық көрсеткен ағамыз еді... «Мен саған жезде болғанмен, екеуіміздің де тегіміз Исаев қой, ағаң болайын» — дейтін Ибрагим көкем. Қайран ақынның бақилық болғанын естіген кезде біраз жұрт маған көңіл айтты. Оның көбісі мені Ибрагим ағаның өлеңдегі інісі деп білсе,

енді біразы өмірдегі інісі деп біледі екен... 60 жылдығын еліміз дүркірете тойлағанда, «Үш Исаев немесе Ибрагим көке» деген жыр арнағанымда балаша қуанып қалып еді ағамыз... Өлеңдегі, қысқаша айтқанда:

...Еркін ақынсың, ел ішінде биік беделі,
Әнші мен сазгер алдыңа күнде келеді.
Гүл қыздар келсе, көкеме көркем жымиып,
Жұлдыздар көрсе — жүгіріп сәлем береді...
Жағымпаздарды жақтырмай қаны қызатын,
Жүлдегер өзің — Жарысқа түссе жүз ақын...
Ұмыта алман — мекенмөр меңдеп тұрғанда,
«Тегіміз бір» деп, ұсындың үйдің құжатын...
Пайғамбар менен Абаймен аттас шайырсың,
Тастаяқ қусаң, тастауға бәрін дайынсың.
Шырпыдай жанған шырты ете қалар ашумен,
Шырпыдай жырлап келесің елдің жайын шын...
Ұнаған бізге — Шыдаған сізге

әпкеме не мін тағамын?..

«Ауырып қалсаң» — адвокат болып барамын...

«Исаевтың сен қайсысың?» десе ел бүгін,

Ибрагимнің інісі болып қаламын! — деген жыр жолдары шын жүрегімнен шыққан еді...

Арнау жырдың айтулы шебері Ибрагим ағам да мен 50 жасқа толғанда маған әдемі жыр жазды. Газетіміз туралы да «Қазақ үні» қазақтың іздеп оқитын ұлттық газетіне айналды» — деп, лебізін білдіріп, өлең де арнады.

Екеуіміз еліне — Сыр өңіріне талай сапар-

лап едік. Сол кезде Атырауда сот болып жүрген жақсы көретін ақынжанды інісі Иса Момбай шақырғанда да, қоярда қоймай мені ертіп кетіп, апталап шарлап қайтып едік... Ибрагим шайырды Тұманбай ағасы қатты еркелететін. «Қадыр ағамыз екеуіміздің туған күніміздің арасы екі-ақ күн» деп жүретін. Өткенде кеште: «Енді он бес күн өтсе, 66-ға толып кетер едім, әйтеуір өткізіп үлгердім 65 жылдығымды...» — деп, бәрімізді күлдіріп еді... Сол 7-ші қаңтарға 9 күн жетпей, өзі жақсы көретін ағаларының артынан өзі де іздеп кеткен еді... Мәңгілікке... Алладан үкім келді де... алды да кетті... Жаңа жылды қарсы алу қамымен ескі жылды қорытып жатқан телеарналар мен баспасөз құралдары 26 желтоқсанда кешке жақын 2014 жылы айрылған асылдарымызды Фариза апай, Қалихан, Әшірбек ағаларды, Әмірхан, Таласбек бауырларымызды тағы бір еске алып жатты... Бірақ олар сол күні түн ауа жылқы жылы тағы бір дүлдүлімізден айыратынын білген жоқ...

Осы кезде еске түседі. Ибрагим аға біздің «Қазақ үні» газеті редакциясына жиі келетін. Ол кісі өмірі жалғыз жүрмейтін. Қасында «Қыз Жібекте» Төлегенді сомдаған қазақтың аңызға айналған актері Құман Тастанбек бастаған достары болады.

Бір күні көктемнің аяғына таман маған келіп бір әңгімесін бастады. Осы біздің өңірден шыққан қаламгерлердің бәрі мерейтойларында ауылға барса, темір тұлпар мініп қайтады. Менің 50 жасымда облыстың атқамінерлері көлік атаған. Бірақ сол әкімдер артынша ауысып кетіп жатады немесе ұмытып кетеді. Кейін сол әңгімені айтып едім, досым Құман Тастанбек «Ойбай-ау атаған көлікті алмай неғып жүрсің осы уақытқа дейін?»-дейді. «Онда ел алдында беделің зор, өзің барып алып бер» деп, ауылға ертіп бардым. «Қатырамыз» деді де әкімдер алдап-сулап шығарып салды»-дейді. Кейін бұл әңгімені Ибрагим ағамыз атағын атан тарта алмайтын Асанәлі Әшім ағасына айтады ғой. «Ой, сол да сөз болып па, біздің бір сөзіміз жетеді ғой, арнайы атаған көлік түгілі, атамаған көлікті де алып жүрміз ғой» деп, ағамыз Бекежанның қиялай қарайтын қырғи көзқарасымен бір қарап қойып, ыңырана сөйлейді.

Ибрагим ағамыз Асанәлі ағамызды да Қызылордаға ертіп барады. Бірақ елдің қошемет-пейіліне мейлінше шомылған әртіс пен ақын тағы да көліксіз қайтады. Төлеген алып бере алмаған көлікті Бекежан да алып бере алмайды. Асанәлі ағамыз бірақ әдеттегідей өз шаруаларын шешіп қайтқанға ұқсайды...

— Содан? — деймін көкемнің жүзіне сұраулы жүзбен қарап.

— Содан, «Ер кезегі үшке дейін» деген. Енді сені ертіп барсам ба деген ой келіп жүр маған?

— Ойбай-ау, атағы жер жарған Асанәлі мен Құман ағалар ала алмаған көлікті мен қайтып алам, күнін зорға көріп отырған тәуелсіз газеттің редакторымын ғой?!

— Жок, олай емес, Қазеке! Сенің қазір беделің күшті. «Қазақ үні» газетінің аты дүрілдеп тұр. Ұлт мүддесін қорғауда ханға да, қараға қарамай, ақиқатын айтып келесің! Сөзден өткір не бар? Қаламыңды қылыштай сілтеп келесің!

«Қазақ үні» газетіндегі Парламенттегі қазақ тіліне қарсы шыққан депутаттар тізімін жариялап жазған өткір мақалаң сенсациялық бомба болды.

Сенің сөзің өткір болған соң, кімге де болсын өтеді. Бір тыңдаса, сені тыңдайды әкімдер. Әртістердің сөзінен ақынның сөзі өтімді ғой қай кезде де!-деп інісін біраз мақ-

БАРУДЫ

Өткен ақын

бар күнін тойлағысы келген еді...

тап алды. Қарасам, шын көңілімен айтып, шынымен қиылып, қолқа салып тұр.

— Онда былай болсын. Сіз мен не айтсам, соны істейсіз. Қазаққа белгілі екі ақын, екі Исаның баласы бара жатырмыз. Мен елге белгілі республикалық «Қазақ үні» газетінің бас редакторы болғандықтан, біз босқа, құр қол бармауымыз керек. Облыс сіздің туып-өскен өлкеніз. Облысыңыз туралы, қазіргі әкімі туралы жақсылап, мақала жазасыз. Оны газетке айқарма бетіне жариялаймыз. Газетті алып барамыз.

— Келіскеніңе қуанып отырмын Қазыбекжан. Сөзімді жерге тастамайтыныңды білгенмін, рахмет! Бірақ, сен мені босқа қинап отырсың, мен мақала жаза алмаймын ғой!?. Өлең десең қазір-ақ жазып берейін.

— Неге жаза алмайсыз? Ең қиыны, ең күрделісі — өлең жазғанда қарапайым мақала не тұрады? Ақындар мақала жазса, қатырып жазады. Біз газетте өзімізнен бастап көбіміз ақындармыз. Сөзді қойыңыз да, мені ертіп барам деп отырсаңыз, жайын тамызып тұрып, мақала жазып келіңіз. Келесі аптадағы газеттен сіздің мақала үшін бір бет алып қоямын.

Содан Ибрагим аға мақаланы келесі апта дайын қылмады. Одан кейінгі аптада да жазбады. Әр апта сайын — «газеттің бір бетін алып қалып отырмын, қайда мақала? Онсыз мен бармаймын», — деймін қамшылап.

Ақыры, төртінші апта дегенде, бір айда бір мақала жазып келіпті. Жап-жақсы мақала. Ол кезде Қызылорда облысы әкімі Серікбай Нұрғисаев еді. Облыс әкімінің Сыр өңіріне істеп жатқан шаруаларын көрсетіп, жақсы қолдау білдіріпті.

Содан газетке жарқ еткіздік те, бір аптадан кейін «Қызылорда қайдасың?» деп тартып кеттік. Қызылордада Ибрагимнің досы, қаламгер Асқар Кіребай күтіп алды. Облыс әкіміне кірер кезде алдымен бізді сол кездегі облыс әкімінің орынбасары Нұрлан Ерімбетов қарсы алды. Байқаймын, Нүрекен Ибрагим ағаға онша назар аудармай, маған көңіл аударып сөйлеуде. Әңгіме арасында Ибрагим ағамыз мензеп, «Сізбен еріп келген бұл кісі де өкімге бірге кіре ме?» деп сұрап қалды. «Әрине! Ойбай-ау, қазақтың белгілі ақыны Ибрагим Исаев маған, Қазыбек Исаға

еріп келген жоқ, мен ол кісіге еріп келдім, сол кісінің шаруасымен»-дедім. «Солай ма?» деген Нүрекен әкімге қайта кіріп, ақпаратты дұрыс жеткізіп шықты.

Көп күттірмей, әкімге кірдік. Келісті келген Серікбай Нұрғисаев жақсы қарсы алды. Көңілді екен. Газетіміз алдында жатыр.

— Көп рахмет газеттеріңізге. Ең бірінші Алматыдағы анам оқып, хабарласты. Ибрагим аға, ағалық ақ тілегіңізге, өзіңіз туған өлкеге қолдау жасап жатқаныңызға алғысымыз мол.-деп ризашылығын білдірді. Ізет сақтап, Ибрагим ағаға қарап отыр едім, ол кісі айналсоқтап отыр. Тізгінді өз қолыма алуға тура келді. Алдымен «Керімсал» кітабыма жазған қолтаңбамдағы әкімге арнаған екі-үш шумақ жырды оқып, жақсылап мақтап алдым.

— Газет редакторының облыс әкіміне кездескендегі ең басты шаруасы - газетке жазылым мәселесі. Бірақ мен бұл жолы біздің басты шаруамыз «Қазақ үні» емес, Қазақ ақынының мәселесі. Бес жыл бұрын туған өлкесіне келіп, 50 жасын дүрілдетіп тойлаған ақынға облыс атқамінерлері темір тұлпар атаған. Бірақ ол тұлпарымыз аңызға айналған «Қыз Жібек» киносының бас қаһармандары Асанәлі мен Құман қуып келсе де жалын ұстатқан жоқ. Енді тек «Иең қайда, ақбоз ат?!»-деген Қыз Жібектің өзі келмесе, не істерімізді білмей қалдық. Қазақтың сүйікті ақыны, классиктеріміз Қадыр мен Тұманбайдың жоғары бағалайтын інісі, Олжастың еркесі, Сыр өңірі-жыр өңірінен шыққан өзі қатарлы ақындардың серкесі, Роза мен Мақпалдан бастап, бүкіл эстрада жұлдызды әндерін айтатын Ибрагим Исаев содан бері туған елінен тұлпарын күтіп әлі жүр. Екеуіміз де Исаның балалары болған соң, ағамның шашбауын көтеріп келіп тұрмыз. Енді ақынына елінің атаған атын мінгізіп жіберем десеңіз де, бір Иса емес, екі Иса қатар келгенде Алматыға бізді жаяу қайтарам десеңіз де, ақынжанды әкімсіз ғой, бір сіздің ғана қолыңыздан келеді, — деп, сары майдан қыл суырғандай сыпайылап, әзілмен әдіптеп отырып, әдемілеп жеткізгендей болдық.

Серікбай Нұрғисаев сері мінез, ер көңіл азамат екен. «Жарты сағат қана уақыты бар» деген әкіммен бір жарым сағаттай әңгіме дү-

кен құрдық. Сол күні кешке өтетін облыстың бір шарасына шақырды. Ол жерде де Шәкизада Әбдікәрім бастаған арқалы ақындармен кездесіп, арқа-жарқа әңгімелесіп, әкіммен еркін сөйлесіп, ашық-жарқын жүрдік. Сонымен не керек, Ибрагим Исаев бес жылдан бері күтіп жүрген бесті айғырын мініп қайтты. Әрине, темір көлік көлемді конвертке сыйып кетті.

Ибрагим ағам маған қатты риза болды:

— Айттым ғой саған, сенің қолыңнан келеді деп! Нағыз Қазыбек бисеген сен, әкең атыңды тегін қоймаған. Ер Төлеген мен Бекежан батыр алып бере алмаған темір тұлпарды Қаз дауысты Қазыбек ақын жұлып алды!» — деп, құшақтап бетімнен сүйіп, балаша мәз болды.

Көлік қалтаға сыйып кеткесін, оған дейін беймазданып жүрген Ибрагим ағамыз маңғазданып шыға келді. Оны бірден байқаған бала күнгі сырминең досы Асқар Кіребай ағамыз:

— Бұл Ибрагим енді көпеске айналып шыға келді. Қарашы, маңғазданып, айтқан сөзімізді тыңдағысы келмейді? — деп біз кеткенше біраз тиісті қалжыңдап.

Аста осы темір тұлпар хикаясын айтып беріп, едім, бүкіл жұрт қатты риза болып қол шапалақтады.

Ибрагим аға өмірден еркелеп өтті. Атақты ағаларына еркеледі. Белгілі саясаткерлер, «Ақ жол» партиясының тұңғыш төрағасы Әлихан Баймен мен «Ақ жолдың» қазіргі көшбасшысы, ҚР Парламент Мәжілісі депутаты Азат Перуашевқа, ақын інілері бізге еркеледі.

Елімізге белгілі ұлт зиялылары, әдебиет пен мәдениет қайраткерлері Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткерлері Серік Тұрғынбек, Ибрагим Исаев, Ханбибі Есенқарақызы, мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Кенжеғали Мыржықбай, киноактер Асылболат Смағұл және т.б «Ақ жол» партиясы құрылған кезден, қазығын қағысып, бірге болды. Ибрагим аға «Ақ жол» ұйымдастырған Алаш арыстарына арналған республикалық мүшәйраның бірінші жұлдісін жеңіп алды.

Шығармашылық кеш өткіземін деп, бізге Астанаға «Ақ жол» партиясына келген кезде Ибрагим ағамызға: «Жетпіс жасқа жеткенде жақсылап бір-ақ өткізбеңіз бе?» — дегенім-

ҮШ ИСАЕВ немесе ИБРАГИМ КӨКЕ

Өткен өмірде белгісіз жатыр әр күннің,
Шайырмен Сіздей шалқып бір талай желпіндім.
«Қасқырға қойды бақтырған» дейтін достарым,
Көкеме көрші қыздар жатағында мен тұрдым...

Қызығы менен шыжығын айтып жастайғы,
Әдемі көкем әріден сөзді бастайды:
«Исаевпын» деп кеудемді қағып келгенде
«Базарбайсың ба?» деп танысқандар жасқайды...

Өтті ғой уақыт, өлеңмен өрген әр күні,
Танылдым мен де, жыр сыйлап әсем таң нұры.
Базекең кейін фамилиясын айта бастаса,
«Ибрагимсің бе?» дейді екен елдің барлығы...

Алматыға, інім, ақын боп дайын келдің-ау,
Ақындық деген қилы да қилы жол құрау.
Мен енді қазір «Исаевпын» дей бастасам,
«Қазыбексің бе?» дейтін де болды ел мынау...

Дегенінді, аға, демеуіңе зор баладым,
Қолдадың сонда пейіліменен даланың.
Дүбірі бөлек, дүлдүлі де көп бәйгеде,
Ақын боп мен де көсіле шауып барамын...

Еркін ақынсың, ел ішінде биік беделі,
Әнші мен сазгер алдыңа күнде келеді.
Гүл қыздар келсе, көкеме көркем жымыып,
Жұлдыздар көрсе — жүгіріп сәлем береді...

Көңілің ашық көрікті жансың деп білсем,
Талантың барда, тақпай-ақ тегі кеттің сен...
Атырау барып арқырап шарап ішкенде,
«Бауырмыз» деп те баршаға мәлім еттің сен...

Шабыттың буы шарпыған кезде таза шын,
Шаршасаң кейде аласың елдің мазасын...
Шапқылап жүріп, шалқып бір мен де кеткенде,
Ауырып қалсам... ағалық сөзбен жазасың...

Жағымпаздарды жақтырмай қаны қызатын,
Жүлдегер өзің — Жарысқа түссе жүз ақын...
Ұмыта алман — мекенмөр меңдеп тұрғанда,
«Тегіміз бір» деп ұсындың үйдің құжатын...

Келеді күтіп керім ұлдарын кең дала,
Ақынның нағыз қадірін білер ел дана.
Тұма жырыңа Тұмағаң берді зор баға!
Жұмыссыз жүріп, еркелеп Олжас ағаға,
«Еңбектегі ерлік» медалін алған сен ғана...

Пайғамбар менен Абаймен аттас шайырсың,
Тастаяқ құсаң, тастауға бәрін дайынсың.
Шырпыдай жанған шырт ете қалар ашумен,
Шырылдай жырлап келесің елдің жайын шын...

Ұнаған бізге —
Шыдаған сізге әпкеме не мін тағамын?...
«Ауырып қалсаң» — адвокат болып барамын...
«Исаевтың сен қайсысың?» десе ел бүгін,
Ибрагимнің інісі болып қаламын!

Қазыбек ИСА
2009 жыл.

де: «Жетпіске жете алам ба, жетпеймін бе, бір құдай біледі, 65 жылдығымда ел алдында бір есеп беріп алайыншы» деп өзі айтқандай, сол кеші өте салысымен бір аптадан кейін мәңгілік мекеніне аттанып кетті...

Ақынның азабы мен ғажабы қатарлас болады... Оны ең алдымен көтеретін асыл жары... Артында қалған Әниә әпкемізге, алтын асықтай үш ұлына, ұрпақтарына Алла ұзақ ғұмыр берсін!

Қызылордадағы ауылдық Мәдениет үйіне Ибрагим Исаевтың есімін беруге арналған шараға Алматы мен Астанадан қаламгер-қайраткерлерді, әншілерді шақырып, ұйымдастырып жүрген, қашан да әкесіне арналған істерге жүгіріп жүретін Дастан бауырымызға көп рахмет! Өзі де балажан Ибрагим ағамыз осы баласын ерекше жақсы көретін.

Ибрагим Исаев көрнекті ақын ретінде қазақ халқымен бірге жасай береді.

Иманы салауат болып, пейіште нұры шалқи бергей!..

Қазыбек ИСА,
ақын, ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты,
Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері,
Халықаралық С.Есенин атындағы
сыйлық — «Алтын Күз» орденінің иегері

ЗАХВАТ МАДУРО ИЛИ ДОКТРИНА

2026 год начался с «голливудской премьеры американского блокбастера» под названием «Абсолютная решимость», «снятого» в Венесуэле, когда в ночь на 3 января США провели военную операцию по захвату президента этой страны. И эта одна из самых быстрых, эффективных и решительных военных операций США, в ходе которой был свергнут и арестован президент Венесуэлы Николас Мадуро. В операции участвовали 150 самолётов, вертолётов, дронов, авианосец и универсальный десантный корабль.

ТРИ ЧАСА, КОТОРЫЕ ПОТЯЯСЛИ МИР

По сюжету «американского блокбастера», операция началась с массированных авиационных и, предположительно, ракетных ударов по объектам на территории Венесуэлы, включая её столицу Каракас. Затем с вертолётов была высажена группа спецназа, которая захватила президента Венесуэлы Николаса Мадуро вместе с его женой и вывезла их из страны в США. Властями США против Мадуро и его жены выдвинуты обвинения в причастности к наркоторговле.

Вся операция длилась 2 часа и 20 минут, то есть менее трёх часов, а атака США на столицу Венесуэлы — Каракас — длилась менее 30 минут, в течение которых элитное подразделение американского спецназа «Дельта» при поддержке ЦРУ, ВВС и флота выполнило задачу, на которую в другой ситуации ушло бы намного больше времени. В итоге три часа, которые потрясли мир, привели к глобальным политическим потрясениям и изменениям, перекройке всей глобальной системы безопасности на основе Устава ООН, и их возможные последствия обсуждают весь мир.

Захват и арест Николаса Мадуро американскими силами, по мнению многих юристов и государств, нарушают международное право, принципы суверенитета и Устав ООН, поскольку это акт внешней военной интервенции без санкции Совета безопасности ООН, направленный на свержение законного (по мнению части международного сообщества) правительства, что создаёт опасный прецедент и посягает на суверенитет Венесуэлы.

После захвата Николаса Мадуро его осудили Россия, Китай, Иран, Куба, Мексика, Колумбия, Швейцария и др., назвав это агрессией и нарушением суверенитета, в то время как ряд стран Латинской Америки, например, Боливия, Куба, Гондурас и Никарагуа, ранее поддерживали Мадуро. Российское МИД назвало это «актом вооружённой агрессии», а Китай осудил «вопиющее использование силы» США, призывая к освобождению Мадуро.

С правовой точки зрения это не правоприменение, а чистый акт силы, который затем пытаются задним числом оправдать риторикой.

В итоге международное право окончательно заменится правом сильного. Создан прецедент насильственной смены президента через его похищение.

Военная операция США против Николаса Мадуро в Венесуэле вызвала споры не только о её законности с точки зрения международного права, но и Конституции США, поскольку была проведена без одобрения Конгресса, что поднимает вопросы о полномочиях президента и возможном нарушении американского законодательства, несмотря на обвинения Мадуро в наркотерроризме.

Вмешательство во внутренние дела суверенного государства и насильственный захват его лидера является нарушением основополагающих принципов международного права, закреплённых в Уставе ООН. Международное право не содержит нормы, допускающей захват действующего главы суверенного государства под предлогом демократии. Это прямое нарушение трёх базовых принципов: суверенитета, невмешательства и иммунитета главы государства.

Многие страны расценивают это как акт агрессии и «международный разбой», создающий опасный прецедент. Недаром немало стран, включая союзников Венесуэлы и даже некоторые европейские страны, осудили действия США, подчеркнув их несоответствие международному праву.

Устав ООН, подписанный 26 июня 1945 года, был краеугольным камнем международного права после Второй мировой войны, заложив основу нового миропорядка, основанного на мире, сотрудничестве и правах человека. Этот основополагающий договор учредил Организацию Объединённых Наций, определив её цели (предотвращение войн, развитие сотрудничества), принципы (равноправие народов, суверенное равенство) и структуру, а также обязал государства-члены уважать международное право и договариваться мирным путём.

Основные цели этой организации и были призваны для поддержания международного мира и безопасности, развития дружественных отношений, международного сотрудничества в решении проблем, суверенного равенства государств, мирного разрешения

споров, запрета применения силы, уважения прав человека.

Ведь создание ООН стало ответом на ужасы двух мировых войн, положив начало эре многосторонней дипломатии и коллективной безопасности. Устав заложил основу для современного международного порядка, продвижения деколонизации и защиты прав человека, несмотря на последующие вызовы и критику. ООН с 1945 года служит универсальной платформой для диалога и решения глобальных проблем, руководствуясь принципами, закреплёнными в Уставе, который трижды подвергался поправкам.

И ныне будущее этой глобальной практики безопасности на основе Устава ООН поставлено под большое сомнение.

ДОКТРИНА СИЛЫ ДОНАЛЬДА ТРАМПА

Рассказывая о вывозе Мадуро из Венесуэлы, Трамп сконструировал новое выражение «Доктрина Донро». Так он модифицировал известный постулат президента Джеймса Монро, сформулированный в 1823 году. Тогда Монро предупреждал другие державы о недопустимости вмешательства в американскую сферу влияния в Западном полушарии.

«Доктрина Монро — это серьёзное дело, но мы значительно превзошли её», — сказал Трамп в Мар-а-Лаго. «В рамках нашей новой стратегии национальной безопасности никто больше не будет сомневаться в том, что Америка доминирует в Западном полушарии», — добавил он (Джереми Боуэн. Прецедент Мадуро. Решается ли последовать примеру Трампа авторитарные лидеры по всему миру? <https://www.bbc.com/russian/articles/cd0yg01y5vjo>).

Президент США Дональд Трамп, объявивший о создании собственной «корректировки» доктрины Монро — Trump Corollary, фактически закрепил за Соединёнными Штатами право на монополию легитимного насилия в Западном полушарии. В отличие от интервенций эпохи Джорджа Буша-младшего, это не идеологический, а функциональный империализм, где применение силы трактуется как инструмент стратегического менеджмента региональных кризисов.

И судя по риторике Трампа и новой Доктрине, операция «Абсолютная решимость» — не случайность и не исключение, а показатель модели будущего, где демонстрация эффективности заменяет поиск согласия, а международное право уступает место «региональному праву силы».

В итоге небывалая по скорости, подготовленности и ошеломительности зрелищная операция США по аресту Николаса Мадуро стала не просто военным успехом, а началом новой эпохи, когда международное право, основанное ООН и работавшее с 1945 года, за три часа

перестало быть основой для международных отношений, и вместо силы права появилось право силы — сила вновь стала единственным аргументом, который вызывает уважение.

С подобными разъяснениями выступил в интервью CNN советник Трампа по вопросам внутренней безопасности Стивен Миллер, подтвердивший, что при действующем президенте США ведут себя как сверхдержава и будут отстаивать интересы в Западном полушарии. «Нелепо позволять стране в нашем географическом окружении превращаться в поставщика ресурсов для наших противников вместо того, чтобы они работали на нас», — сказал он. И подчеркнул: «будущее свободного мира» напрямую зависит от способности Америки отстаивать свои интересы без оглядки на чужое мнение: «Можно говорить о международных приличиях сколько угодно, но мы живём в реальном мире, где правят сила и могущество. Эти законы действуют с незапамятных времён» (Ирина Джорбенадзе. «Хау, я все сказал»: Какое послание отправил Трамп миру. <https://minval.az/news/124509960>).

ПОЧЕМУ СБ ООН НЕ СМОГ ПРИНЯТЬ РЕШЕНИЕ

5 января Совет Безопасности ООН собрался на чрезвычайное заседание по Венесуэле. Его созвали по инициативе Колумбии при поддержке России и Китая, чтобы обсудить последние события.

Глава ООН Антониу Гутерриш выразил озабоченность эскалацией ситуации, отметив, что действия США создают «опасный прецедент». Выступая в Совбезе от лица Генерального секретаря, его заместитель по политическим вопросам Розмари Дикарло заявила, что в ООН обеспокоены «возможным усилением нестабильности в стране и потенциальными последствиями для региона».

Она подчеркнула необходимость соблюдать Устав ООН, в котором говорится о недопустимости применения силы одними государствами против других. Дикарло напомнила, что в ходе военных действий 3 января нормы международного права соблюдены не были.

Администрация США сразу же объяснила захват Мадуро и его жены в Каракасе борьбой с наркотрафиком. Дональд Трамп, его министры, генпрокурор и военачальники упирали на опасность, которая угрожает Штатам от контрабанды наркотиков из Венесуэлы. Причастность Мадуро к контрабанде, равно как и утверждения о чрезвычайном размахе венесуэльской наркоторговли нуждаются в доказательствах, которые пока что Трамп и его чиновники не предъявляли. Но оформление этого рейда как чисто правоохра-

нительной операции для исполнения американской юридической процедуры даёт администрации шанс отбиться от обвинений в том, что американская армия была задействована за рубежом без консультации с Конгрессом США.

Правоведы, что в США, что за их пределами, объяснения Трампа и его министров не убеждают. «В Уставе ООН зафиксировано право на самооборону, которое позволяет использовать силу для защиты от вооружённого нападения. Но это никогда не применялось для чего-то типа контрабанды наркотиков», — объясняла в интервью журналу New Yorker Уна Хатауэй, профессор в Школе права Йельского университета и президент американского «Общества международного права». «Когда 80 лет назад писался Устав ООН, в него был заложен запрет на использование силы одними государствами против других. Государствам не позволено самим решать, надо ли применить силу против других стран», — говорит она.

Сразу же после того, как Мадуро предъявили обвинения, Совет Безопасности заслушал предсказуемо гневные выступления представителей Китая, Колумбии и России, инициаторов этого заседания. «Разбой в отношении лидера Венесуэлы, сопровождавшийся гибелью нескольких десятков венесуэльских и кубинских граждан стал в глазах многих предвестником возвращения в эпоху бесправия и силового американского доминирования, хаоса и беззакония, от которого продолжают страдать десятки государств в различных регионах мира», — провозглашал российский посол в ООН Василий Небензя.

Представитель США Майкл Уолц предсказуемо отверг обвинения, сказав, что имела место «хирургически точная правоохранительная операция против двух обвиняемых, скрывающихся от американского правосудия». Николаса Мадуро и Силию Флорес американский посол назвал «наркотеррористами» и заявил, что они ответственны за «нападения на жителей США, дестабилизацию Западного полушария и незаконные репрессии против народа Венесуэлы» (Возврат к базовым настройкам. Какими будут последствия захвата Мадуро для глобального миропорядка? <https://www.bbc.com/russian/articles/cz0prkypzngo>).

Однозначного и авторитетного вывода о том, что США нарушили международное право, не было и не будет — сделать это теоретически мог бы Совет Безопасности ООН, но на практике такое решение он не примет из-за того, что у США в Совбезе право вето.

Именно из-за такой практики, когда всё решают пять ядерных государств, являющихся постоянными членами Совета Безопасности ООН, и предлагал президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев реформировать ООН. Однако предложенная главой государства реформа не получила должной поддержки, прежде всего, со стороны главного глобального игрока — США. В итоге международное право «приказало долго жить», ибо как сказал Стивен Миллер, «мы живём в реальном мире, где правят сила и могущество».

СИЛЫ ТРАМПА

НОВАЯ СТРАТЕГИЯ
БЕЗОПАСНОСТИ
США И РК

Кстати, теперь США не только нарушают законы ООН. 8 января Дональд Трамп отдал распоряжение о выходе США из 66 международных организаций: все федеральные ведомства США должны прекратить участие в работе и финансировании 31 структуры ООН и 35 структур вне ООН. Следует добавить, что после начала второго президентского срока Дональда Трампа США уже вышли: из Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), Парижского соглашения по климату, Совета ООН по правам человека, Ближневосточного агентства ООН для помощи палестинским беженцам

(БАПОР).

А 6 января президент Трамп обсуждал «ряд вариантов» того, как США могут получить контроль над Гренландией. Среди прочих рассматривались варианты как покупки, так и использования военной силы.

То есть, дополнительно к выходу из структур ООН противоречия из-за Гренландии могут привести не только к выходу США из НАТО, но и к раннее немыслимой ситуации — открытому конфликту американцев с европейцами. В опубликованной недавно Стратегии национальной безопасности США Белый Дом по большому счету определяет Европу как геэкономического соперника и описывает действия, по сути, направленные на подрыв Евросоюза.

И в глобальном плане США переписывают свою стратегию безопасности, определив следующие ориентиры: Китай — главный соперник, Европа — «цивилизационная проблема», конкурент, отчасти — соперник, Россия — потенциальный партнёр.

США объяснили захват Мадуро и его жены борьбой с нарко-трафиком, «наркотеррористами». Однако американские власти начали не борьбу с наркоторговлей, а сразу принялись за нефть — США начали продавать нефть из Венесуэлы на мировом рынке. США уже получили венесуэльскую нефть на сумму до 4 млрд долларов и намерены наращивать эти объёмы — об этом заявил Дональд Трамп.

При этом американская администрация потребовала от переходных властей Венесуэлы разорвать экономические связи с Ираном, Китаем, Кубой и Россией в качестве условия для наращивания нефтедобычи. Иными словами, основной удар приходится по Китаю: по оценкам экспертов, Китай за последние 15 лет вложил в экономику Венесуэлы 60-75 млрд долларов, из них 90% — в энергетический сектор. На Китай ушло свыше 80 % венесуэльского экспорта сырой нефти.

Можно считать, что старый мир с его правилами, конвенци-

ями и международным правом окончательно уходит в прошлое. Нет уже правил — значит, нет и универсальных формул.

Рано или поздно все страны придут через эти потрясения к новому равновесию с новыми правилами. Международное право окончательно заменяется правом сильного. В этом плане самое главное, чтобы геополитический, экономический передел мира, устроенный США и направленный, прежде всего, против Китая, как бы не перерос в военные столкновения.

И опасный прецедент по захвату президента Венесуэлы, который радикально меняет геополитику, заставляет любое государство искать новые опоры в пошатнувшем мире. А пока их нет, придётся делать самое рискованное из всего возможного — доверять собственной интуиции, собственной аналитике и искать настоящих и постоянных друзей. И брать на себя ответственность за этот выбор — сейчас каждый за себя.

И, конечно, для нас основной вопрос: какие риски несут этот прецедент, новая Стратегия безопасности США, новая геополитика, зарождающийся новый мировой порядок для Казахстана?

Ныне становится очень актуальным, чтобы миролюбивые страны единым фронтом выступили против нарастания геополитической турбулентности и предложили собственные проекты глобальной реконструкции мира, определились с собственной нишей в новом формате мировых отношений.

Сбалансированная и проактивная внешняя политика, ключевого игрока в Центральной Азии давно вывели Казахстан в когорту стран, выступающих за безопасность и стабильность мира, соблюдение норм Устава ООН, мнения которых необходимо учитывать и с которыми следует поддерживать контакты. Этому способствует и нынешний статус Казахстана как «средней державы».

В последние годы активизировалась международная деятельность президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева, участились его зарубежные поездки, встречи и телефонные переговоры с главами государств, его мирные инициативы стали звучать на различных международных площадках, с ним советуются, его приглашают на важные мероприятия.

И ныне усилия Казахстана способствовали закреплению Центральной Азии как самостоятельной геополитической единицы.

В последние месяцы отношения между Казахстаном и США прошли заметную трансформацию. Визит президента Касым-Жомарта Токаева в Соединённые Штаты и символическая передача ему «золотого ключа от Белого дома» Дональдом Трампом стали знаковыми событиями. Этот жест, несмотря на символизм, отражает реальную готовность Вашингтона укреплять партнёрство и доверие с Астаной.

Об этом свидетельствует и приглашение президента США Дональда Трампа на саммит G20 («Большой двадцатки») в этом году в Майами президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева и

президента Узбекистана Шавката Мирзиёева.

9 января 2026 года посол США в Казахстане Джули Стаффт после церемонии вручения верительных грамот президенту Касым-Жомарту Токаеву анонсировала предстоящую встречу Трампа и Токаева: «Сегодня наше партнёрство стало прочным, как никогда ранее. Сейчас наши отношения находятся на самом высоком уровне за всю их историю. Я считаю, что мы сотрудничаем практически во всех сферах — и сегодня это сотрудничество развивается ещё активнее, чем прежде. Президенты Касым-Жомарт Токаев и Дональд Трамп поддерживают очень тесные отношения и регулярно общаются. Президент Токаев посетил с визитом Вашингтон в ноябре, недавно вновь беседовал с Трампом и в предстоящий период снова посетит Соединённые Штаты. Мы искренне рассчитываем, что эти отношения будут и далее динамично развиваться».

Вполне возможно, что темы предстоящих переговоров будут не только экономического характера, но и геополитического. Приглашение президента РК в США после бурных событий в Венесуэле, скорее всего, необходимо для США для закрытых консультаций с региональным игроком Центральной Азии, имеющим тесные отношения как с Россией, так и с Китаем.

Недаром президент Касым-Жомарт Токаев в своём интервью газете «Turkistan» подчеркнул, что, находясь в самом центре Евразии, Казахстан не должен оставаться сторонним наблюдателем, особенно в это неспокойное время.

«Мы должны иметь собственную точку зрения, взвешенную позицию по ключевым вопросам международных отношений. Поэтому на юбилейной сессии Генеральной Ассамблеи ООН я подробно изложил позицию Казахстана по реформе этой универсальной глобальной организации. У меня нет никакого желания выступать посредником в международных спорах, так же как и стремления вернуться на работу в ООН, несмотря на зондаж ряда стран. Но в закрытых консультациях и дискуссиях принимаю участие, тем более моим мнением интересуются главы ряда государств. В освещении этой важной работы в средствах массовой информации не нуждаюсь, я далёк от populizma. Похоже, для участников кулуарных консультаций этот момент тоже важен», — сказал президент.

ОТВЕТ РФ
НА ДОКТРИНУ ТРАМПА

Если интересы США — в Западном полушарии, то РФ — в Армении и ЦА, где могут провести СВО. Об этом Кремль устами Владимира Соловьёва объявил 10 января.

Российский телеведущий Владимир Соловьёв прокомментировал военную операцию США против Венесуэлы и протесты в

Иране: «Мир чётко обозначил себя. Есть Америка, которая говорит: «Это моё. Мне плевать на все законы... Мне нужна Гренландия, я забираю... Мне нужна Венесуэла, я забираю».

Главная задача Кремля, по его словам, «чтобы не было здесь [в РФ] Ирана, не было Венесуэлы», поэтому «всё лишнее должно уходить».

«Мы должны заниматься сейчас не Сирией и не Венесуэлой. Мы не должны терять наших позиций, но самое важное для нас — наши ближние зарубежья. Для нас гораздо болезненнее то, что происходит в Армении, чем-то, что происходит в Венесуэле. Потеря Армении — вот это гигантская проблема. Проблемы в нашей Азии, в Средней Азии, в Центральной Азии, как её называют, вот это для нас может быть гигантской проблемой», — заявил Соловьёв.

Он отметил, что Россия должна «очень чётко сформулировать свои цели и задачи» и объяснить, что «игры кончились».

«Плевать на международные права, международный порядок. Если нам для нашей национальной безопасности необходимо было начать СВО на территории Украины, почему, исходя из тех же самых соображений, мы не можем начинать СВО и в других точках нашей зоны влияния? Может быть, нам необходимо сформулировать нашу национальную доктрину и чётко сказать, какова наша зона влияния. И всё будет понятно», — сказал телеведущий.

Российский телеведущий Владимир Соловьёв назвал Армению и Центральную Азию зонами влияния России, «потеря» которых будет представлять угрозу её

национальной безопасности. Об этом он заявил в выпуске программы «Соловьёв Live» от 10 января.

Соловьёв, по сути, повторил установку Америки: «Плевать на международные права, международный порядок».

Ведь в интервью The New York Times глава Белого дома сказал, что в своей деятельности он опирается на собственные моральные принципы, а не на международное право.

Или как сказал Стивен Миллер: «Можно говорить о международных приличиях сколько угодно, но мы живём в реальном мире, где правят сила и могущество. Эти законы действуют с незапамятных времён».

И в глобальном плане США переписывают свою стратегию безопасности, определив следующие ориентиры: Китай — главный соперник, Европа — «цивилизационная проблема», конкурент, отчасти — соперник, Россия — потенциальный партнёр.

США определили свою сферу влияния с чёткими границами — это Западное полушарие. Пойдут ли таким же путём и другие мировые игроки, заново очертив для себя свою область влияния? На этот вопрос первой ответила РФ, хотя это неофициальная позиция, но пробный шар запущен.

Что же касается Китая, который отличается восточной сдержанностью и осторожностью, то вряд ли эта мировая держава будет заново обозначать свою сферу влияния в ответ на Доктрину Трампа. Тем более осенью 2025 года в Китае на открытии саммита Шанхайской организации сотрудничества Си Цзиньпин заявил, что альянс должен не только укреплять региональную безопасность, но и формировать новый справедливый экономический порядок. Эту инициативу поддержал глава нашего государства Касым-Жомарт Токаев: «В этом плане положительно оцениваем инициативы Председателя Китая: о глобальном развитии, глобальной безопасности, глобальной цивилизации, глобальном управлении».

Возможно, постепенно будут меняться, рушиться устоявшиеся союзы, блоки государств, и будет меняться конфигурация соотношений сил мировых держав, где Казахстан должен придерживаться своей миролюбивой политики и отстаивать свои национальные интересы.

Дастан ЕЛДЕС

ТОЧКА
СИНГУЛЯРНОСТИ

В этом году Парламенту Казахстана исполняется 30 лет: в январе 1996 г. состоялась первая сессия первого созыва законодательной ветви власти нового типа. За эти годы пройден огромный путь и сформирован современный институт представительной демократии. Но это не просто красивая юбилейная дата, а рубежная веха истории, которая совсем не случайно совпала с новым циклом социального ритма.

Учитывая траекторию президентских реформ, на данном отрезке нашей истории мы имеем серьезные основания полагать, что следующим поворотным фактором может стать инициатива Касым-Жомарта Кемелевича Токаева о введении в систему государственной власти однопалатного Парламента, формируемого на основе пропорциональной системы – как решающего этапа на пути к Справедливому Казахстану.

Не случайно Глава государства назвал этот шаг судьбоносным в недавнем интервью газете Turkistan.

Нынешняя парламентская реформа – закономерное продолжение политической трансформации, начатой в 2019 г. и направленной на усиление роли Парламента путем перераспределения полномочий между ветвями власти, институционализации политической конкуренции через упрощение регистрации партий и введение парламентской оппозиции.

Именно поэтому Глава государства подчеркнул, что эта реформа высшей представительной власти станет логическим продолжением всех предыдущих преобразований, в том числе реформы президентской власти.

В этом контексте предложение о возможном переходе к однопалатному Парламенту – не просто очередная мера по оптимизации государственного управления, а ключевая часть стратегии масштабной модернизации на основе концепции «Сильный Президент – Влиятельный Парламент – Подотчетное Правительство».

Причем очевидно, что формирование однопалатного Парламента вовсе не означает, что произойдет простое механическое сокращение Сената и сохранение Мажилиса в его нынешнем формате. Речь идет именно об объединении палат и формировании принципиально новой модели представительной власти, а значит, новой системы политического равновесия, исключая гипертрофированное влияние формальных и неформальных центров силы.

Новый объединенный Парламент, имея партийную и электроальную поддержку в регионах, сконцентрировав ресурсы законодательной инициативы и опираясь на самостоятельные маслахаты, станет не только влиятельным противовесом исполнительной власти, но и ключевым фактором активации партийного строительства и устойчивости политической системы, способной адаптироваться к меняющимся запросам общества.

Конституционное закрепление нового формата высшей представительной власти станет своеобразным символическим водоразделом, подводящим черту под ключевым этапом трансформации политической системы.

Это будет важный политический сигнал завершения «технических» реформ, транзитного периода в целом и решительного поворота

На самом деле весь модернизационный проект Президента Касым-Жомарта Кемелевича ТОКАЕВА – это последовательный демонтаж сверхцентрализованной модели управления и переход к более сбалансированной конкурентной системе, учитывающей мнение и интересы общества. В этом контексте органично прозвучало предложение Главы государства о создании в обозримом будущем в нашей стране однопалатного Парламента. Об этом написал председатель Сената Маулен АШИМБАЕВ в своей статье в газете «Время».

к более прозрачной, более конкурентной, более сбалансированной структуре власти Справедливого Казахстана.

ФОРМУЛА БАЛАНСА

Важным механизмом стабилизации системы государственного управления, страховавшим от импульсивного принятия решений, стало закрепление в новой Конституции 1995 г. двухпалатного Парламента. Выборы в Парламент первого созыва состоялись в декабре 1995 г.

Двухпалатная модель обеспечила равновесие за счет сдержек и противовесов, сняв с повестки вопрос кризиса власти, а также обеспечила баланс между общенациональными и региональными интересами. Сенат обеспечил стратегическую устойчивость государственного курса и представленность регионов в центре, Мажилис – политическую конкуренцию и чувствительность к общественным настроениям. В итоге сбалансированный двухпалатный Парламент оперативно обеспечил правовой фундамент для выхода страны из кризиса 1990-х, став одной из опор политической стабильности, общественного диалога и согласия.

За 30 лет более 3400 проработанных и принятых в Парламенте законов охватили все ключевые сферы общественной жизни: экономику и финансы, судебную и банковскую системы, социальную сферу, внутреннюю политику, развитие регионов, науку и культуру, цифровизацию и искусственный интеллект. Большая работа проведена и по укреплению внешних связей: более 1400 ратифицированных международных соглашений обеспечили интеграцию Казахстана в мировую правовую и экономиче-

ЛОГИКА РЕФОРМ – 5:

скую систему, закрепив его статус ответственного и предсказуемого партнера.

Важную роль стабилизирующего института в системе государственной власти сыграла верхняя палата Парламента. В этом качестве Сенат сосредоточен на решении трех ключевых задач.

Первая – быть гарантом эволюционного развития политической системы. В сложные годы становления независимости, при резкой смене экономической модели, при глубокой трансформации институтов Сенат стал одной из ключевых сил, державших курс и не дававших уйти в сторону на пути к демократии, рыночной экономике и правовому государству.

Вторая – непрерывность законодотворческого процесса и его качество в условиях стремительных реформ. В периоды, когда Мажилис распускался или переизбирался, Сенат брал на себя функции Парламента и принимал законы, которые нельзя было откладывать. Так было, например, летом 2007 г., когда в период отсутствия Мажилиса Сенат принял десятки важнейших законов, обеспечив безостановочную работу государства. Так было и весной 2023 г., во время внеочередных выборов в Мажилис.

Третья – роль палаты регионов. В составе Сената равно представлены все области, столица и города республиканского значения. Это дает возможность учитывать не только «среднюю температуру по стране», но и реальные запросы аулов, сельских районов, приграничных территорий, индустриальных центров в законодотворческом процессе и формировании республиканского бюджета.

Здесь создана целая инфраструктура регионального измерения: совет по взаимодействию с маслахатами, депутатская группа «Өңір», регулярные выезды сенаторов в регионы, встречи с населением и местными депутатами. Через эти механизмы Сенат не просто контролировал исполнение законов. Он слышал региональные тревоги и надежды, учитывал их в законодательном процессе и помогал выстраивать более сбалансированную региональную политику.

Наряду с регионами в верхней палате представлена и Ассамблея

народа Казахстана. Через квоту АНК Сенат держит на контроле повестку межэтнического согласия.

Конечно, деятельность верхней палаты не ограничена тремя главными направлениями. С годами Сенат стал также интеллектуальным центром, где формируются предложения по актуальным вопросам функционирования государства. При Сенате активно работают несколько экспертных платформ: клуб экспертов, совет сенаторов, совет по инклюзии, диалоговая площадка «Ұлттық мүдде». Эти экспертные форматы не замкнуты на себе, а являются механизмами обратной связи. Общественный запрос, профессиональные оценки, региональные проблемы не «застревают» в информационном пространстве – они переводятся в язык законов, поправок, парламентских рекомендаций.

Сенат стал одним из ключевых драйверов повестки Целей устойчивого развития. Парламентская комиссия по мониторингу ЦУР, в состав которой входят представители обеих палат, стала площадкой, где устойчивое развитие рассматривается как фундамент национальной безопасности и качества жизни.

Сенат Казахстана сыграл и продолжает играть ключевую роль в проведении Съезда лидеров мировых и традиционных религий, ставшего уникальной глобальной площадкой межрелигиозного и межкультурного диалога. Сегодня Съезд стал одним из международных институтов «духовной дипломатии», актуализируя проблематику диалога религий, ценностей мира и единства человечества.

Отдельное слово о главном достоянии – человеческом капитале.

Со времен Ромула Сенат в римской традиции был советом умудренных опытом граждан, обладавших духовным и политическим влиянием. Без сомнения, эта традиция живет и в Сенате Парламента Казахстана – и не в последнюю очередь роль верхней палаты как арбитра, как института умеренности и баланса обеспечивалась репутацией и жизненным опытом наших сенаторов. Поэтому история Сената – это еще и история людей, которые придали ему человеческое измерение и моральный авторитет.

Конечно, в первую очередь это

Касым-Жомарт Кемелевич Токаев, при котором верхняя палата стала в высшей степени профессиональным и влиятельным центром законодотворчества. Сенат сопровождал масштабные реформы, обеспечивал своим авторитетом баланс ветвей власти, активно развивал межпарламентское сотрудничество, представляя Казахстан на площадках ООН, ОБСЕ, межпарламентских ассамблей.

В обновленной политической архитектуре Сенат остается авторитетным механизмом политического равновесия, институтом центральной власти, представляющим интересы регионов, и интеллектуальным экспертным центром.

Как подчеркнул Касым-Жомарт Кемелевич Токаев, Сенат, созданный в непростых, нестабильных политических условиях, за три десятилетия достойно выполнил историческую миссию обеспечения стабильности государственного строительства, став важней-

шим механизмом и гарантом реализации как законодотворческого процесса, так и других ключевых реформ.

ЕДИНОПАЛАТНЫЙ
И МНОГОПАРТИЙНЫЙ

Старая метафора «государство – живой организм», восходящая к Ллатону и сформулированная автором термина «геополитика» Рудольфом Челленом, если отбросить пространственный аспект, подразумевает, что это сложная взаимосвязанная система, требующая согласованной работы всех элементов, которая развивается, реагируя на кризисы, способна расти и меняться в зависимости от внутренних потребностей и условий окружающей среды. Рост и перемены – это жизнь, стагнация и остановка – смерть.

За 30 лет многое изменилось в нашем живом организме, мы переросли прежние нормы и находимся в стадии формирования новых. Нынешний кризис роста, ответом на который стали системные реформы последних лет, коренным образом отличается от кризиса времен становления государственности. Тогда речь шла о формировании устойчивой жизнеспособности государства ценой жесткого единоначалия. В новых условиях социального заказа на децентрализацию власти необходимо переосмысление системы сдержек и противовесов и изменение формулы баланса.

Стабилизирующая функция представительной власти сегодня требует объединения потенциала обеих палат в один мощный кулак, в однопалатный Парламент, как влиятельный противовес исполнительной власти, выражающий весь спектр мнений всех социальных групп народа Казахстана. Последнее – краеугольный камень парламентской реформы, ведь главным заказчиком перемен выступает на этот раз не власть, как раньше, а народ.

Ведь народ и общество тоже выросли за 30 лет, окрепла наша идентичность, изменились наши ценности, политическая культура и мировоззрение – из бывших советских людей, боявшихся рыночных перемен, сформировался народ Казахстана не только как носитель

суверенитета, но и как политический субъект.

И Глава государства, избранный этим народом, осознавшим свою субъектность, четко отреагировал на социальный заказ, предложив реформативную законодательную власть с акцентом на усиление ее представительской функции. Отсюда и предложенный Президентом страны партийный принцип формирования нового Парламента.

Не идеализируя и не абсолютизируя роль политических партий, мы должны признать, что это ключевой инструмент реализации представительной демократии и всеобщего избирательного права как реально работающей формы общественного договора граждан с властью, единственно возможного способа ее долгосрочной легитимации.

При этом с точки зрения партийной децентрализации, актуальной для Казахстана с его не-

ного интеллекта однозначно будут менять системы госуправления во всем мире», и мы тоже не намерены отставать от тренда эпохи.

В принципе, Казахстан достаточно глубоко погружен в тему. Сегодня без искусственного интеллекта так или иначе не обходится ни один государственный или квазигосударственный орган, «Самрук» даже включил нейросеть в состав совета директоров.

Однако не будем забывать, что мы в свое время - раньше многих успешно интегрировали в нашу жизнь eogovernment и даже не задумываемся о том, как это изменило нашу жизнь. Но, если бы каким-то образом мы вернулись к тому, что было раньше, ощутили бы гигантскую разницу.

От электронного правительства рукой подать и до электронного парламента. Разработка eparliament началась еще в 2023 г., есть концептуальное понимание процессов, и технически, думаю, мы скоро будем

работать с цифровыми инструментами, может фактически выстроить прямой и непрерывный диалог с обществом - быстрее, шире и глубже, чем когда бы то ни было. Представительство становится не только правовым статусом, но и коммуникационной компетенцией, без которой современный политик теряет связь с обществом.

Вторая линия перемен - искусственный интеллект.

Сегодня большие данные позволяют отслеживать исполнение закона практически в режиме реального времени. Появляются цифровые системы с ИИ, которые способны автоматизировать анализ нормативных актов, моделировать последствия регулирования, выявлять пробелы и предлагать корректировки.

В глобальном опыте электронных парламентов просматривается общая логика. Парламенты перестают быть только залом заседаний. Они превращаются в слож-

ФОРМА И СОДЕРЖАНИЕ

Успех парламентской реформы будет решаться ключевыми деталями институционального дизайна нового Парламента как мощной политической силы. Конечно, мы не можем в точности предсказать, какой будет новая архитектура представительной власти, но можем, опираясь на общую логику стоящих перед нами задач, обозначить необходимость некоторых узловых точек сборки.

Это в первую очередь усиление комитетской системы. Однопалатному Парламенту потребуются сильные профильные комитеты с большими полномочиями, включая право инициировать слушания, расследования, вызывать министров и акимов. Необходимы также постоянные профильные офисы, аналитическая и юридическая службы.

Мощным инструментом будет

приведет к эффекту домино. Многопартийный Парламент создаст предпосылки к более полному и эффективному представлению интересов электората. Партии будут вынуждены «агрегировать» разрозненные интересы социальных групп, не имеющих четкого политического представительства, в конкретные программы, чтобы получить голоса. Для удержания электората партии создадут постоянные каналы обратной связи: местные отделения, общественные приемные, онлайнплатформы для сбора предложений.

Многопартийный Парламент обеспечит конкурентную законодательную среду: законопроекты будут проходить через партийные фильтры - дебаты, коалиционные договоренности и компромиссы между разными идеологическими платформами. Это серьезно скажется на качестве и легитимности принимаемых решений.

Появятся мощные парламентские партии, а с ними - проактивная законодательная инициатива с точки зрения интересов партийного электората. Парламент превратится в площадку для конкурентной политической дискуссии. Парламентские дебаты станут главной политической ареной страны.

Конечно, все это потребует времени, политической воли, зрелости партий, их готовности к компромиссам и общественному консенсусу - и осознанной активности избирателей. Но результат того стоит. Внедрение реального многопартийного Парламента в Казахстане открывает портал в новое политическое измерение: создание устойчивой, инклюзивной и ответственной политической системы, где власть делегируется снизу вверх, гарантируя представленность интересов всех социальных групп.

НАВСТРЕЧУ БУДУЩЕМУ

Новая модель изменит философию парламентаризма в Казахстане. Парламент уже не сможет оставаться только законодательным органом. Он призван стать центром общественного диалога, где слышат людей, понимают запросы общества и формируют новые смыслы государственного развития. В целом профессиональный парламент XXI в. должен быть многопартийным, компактным, высокотехнологичным и нонстоп включенным в живую ткань общественной жизни.

Поэтому парламентская реформа прежде всего о наших ценностях.

О том, что влиятельный Парламент станет опорой независимости и суверенитета. Многопартийность залогом политической конкуренции и справедливости для всех. Устойчивый баланс внутри власти обусловит стабильность без застоя и поступательное развитие. Новая система сдержек и противовесов встанет на пути коррупции и nepotизма, гарантирует защиту прав человека и демократическое развитие страны. Все вместе обеспечит благополучную жизнь для каждого.

Эти ценности можно назвать казахстанской мечтой. Парламентская реформа дорожная карта, ведущая к ней. Впереди - рассвет завтрашнего дня. И единый сильный Парламент - широкий шаг навстречу будущему. Навстречу мечте.

Маулен АШИМБАЕВ,
председатель
Сената Парламента
(в сокращении)

ВЛИЯТЕЛЬНЫЙ ПАРЛАМЕНТ

развитым партийным полем, где доминирует одна партия, пропорциональная система предпочтительнее мажоритарной. Согласно т.н. закону Дюверже система мажоритарного представительства ведет к резкому снижению шансов новых небольших партий попасть в Парламент. В то же время пропорциональная система способствует многопартийности, а значит, максимальному охвату интересов различных групп электората.

Вместе с тем не открою тайну, сказав, что политическая роль партий в Казахстане, несмотря на реформы и последовавшее появление новых акторов на партийном поле, в целом пока невысока. До недавнего времени наши партии, за исключением «Аманата», в межэлекторальный период находились в режиме гибернации, и даже традиционная электоральная активность носила энергосберегающий характер.

Появление влиятельного однопалатного Парламента, сконцентрирующего в своих руках весь потенциал представительной власти, станет мощным стимулом для пробуждения амбиций новых политических лидеров и широко открытым окном возможностей для формирования конкурентной партийной демократии. Без сильных политических партий, представляющих интересы своего электората и встроенных в систему единого представительного органа, невозможно построить по-настоящему Справедливый Казахстан.

ЦИФРОВАЯ ДЕМОКРАТИЯ

Возможно, многим показалось необычным, что Глава государства объявил о парламентской реформе в своем Послании, посвященном решению актуальных задач через цифровую трансформацию. Однако на самом деле это не было совпадением. Предстоящая глубокая модернизация представительной власти невозможна без синхронизации с новыми технологиями, расшившими нашу реальность.

Раскрывая эту сторону реформы, Касым-Жомарт Кемелевич Токаев подчеркнул, что «цифровизация и внедрение искусствен-

готовы к его апробации в полном объеме.

Но, конечно, в случае с парламентом дело не только в привычке или чисто технических решениях. Как это смело ни прозвучит, мы буквально стоим на пороге цифровой демократии, обусловленной бездушной честностью и прозрачностью математических алгоритмов,кратно снижающей искажающее влияние человеческого фактора. Конечно, это инструмент, но инструмент, который становится неотъемлемой частью реальности, дополняя и меняя ее.

В наши дни парламентские системы во всем мире переживают новый этап трансформации. И эта трансформация связана не с идеологиями или политическими кризисами, а с качественным скачком технологической революции, которая меняет саму природу политики.

В прошлом представительская функция парламента основывалась на традиционных формах коммуникации. Избиратели давали депутатам «наказы», а парламентарии представляли интересы электората в стенах законодательного органа и озвучивали соответствующие задачи перед правительством.

Сегодня все меняется. Парламентская деятельность происходит в совсем иной среде, чем 30 лет назад.

Цифровая эпоха стирает границы между обществом и властью. Любой может через социальные сети формировать повестку, задавать дискуссию, обращаться к министрам и акимам и выражать свою позицию напрямую и мгновенно. Общественная дискуссия переместилась в цифровое пространство, живущее в режиме реального времени.

Доклад Межпарламентского союза «Use cases for AI in parliaments» показал: цифровые каналы резко ускорили механизм обратной связи, а механизмы мира переходят от статичного представительства к моделям «постоянного диалога». В ряде стран парламентарии используют цифровые панели общественного мнения, системы отслеживания запросов и алгоритмическую аналитику тематических обращений.

Все это неизбежно меняет парламенты. Депутат, который умеет

ные экосистемы, где соединяются данные, цифровые технологии и политическая ответственность. Качество представительства больше не измеряется только числом депутатских мандатов. Оно измеряется скоростью реакции на запросы общества, прозрачностью решений, доступностью информации и способностью парламента работать на языке граждан, а не только на языке юридических формул.

Нельзя исключать, что в ближайшие годы крупные корпорации, владеющие мощными ИИ-платформами, будут выступать инициаторами подзаконного регулирования или даже предлагать готовые нормативные решения. Это требует новой архитектуры взаимодействия государства, общества и технологического сектора.

Парламент недалекого будущего должен сочетать скорость и качество, открытость и профессионализм, политическую конкуренцию и технологическую компетентность. Именно цифровой парламент может стать базой этой новой модели.

Глава государства поставил задачу превратить Казахстан в полностью цифровую страну в ближайшие 3 года как одну из важнейших задач нового этапа развития. Президент страны подчеркнул: от этого зависит, какое место наша нация займет в будущем мире. И новый единый Парламент по своему общественному статусу должен стать средоточием и образцом цифровой демократии.

ДАРЫНДЫ АҚЫН, ЗЕРДЕЛІ ЗЕРТТЕУШІ ЕДІ...

Ой, дүние жалған-ай!
Өмірден Нұрлан досымыз да өтіпті...
Дарынды ақын, зерделі зерттеуші, терең тележурналист Нұрлан Әбдібектің соңғы сағаты соғыпты дегенді естігенде төбемнен жай түскендей болды...

Студент кезден өмірдің қиындығын да, қызығын да бірге кешкен қандықойлек дос едік. Жартты құртты жарып жедік, бүтін құртты бөліп жедік. Шәй дескен кезіміз болмапты. Бір-бірімізді қадірлей білдік.

Кейінгі екі жыл ғана ауырып қалғасын, телефон/уатсапка жауап бермейтін болғасын ғана байланысымыз сиреп кетіп еді. Осы өткен жаңа жылда ғана, он күн бұрын Алматыға келгенде Нұрланның хал-жағдайын біліп келейін деп ойлап отырғанмын. Өзім аяқ асты суықтап қалып, тұмау ұстап, оған ескі ауру аллергиям қосылып, жеделжәрдем шақырып, үйде жатып емделуге тура келгесін сыртқа шыға алмай қалып едім...

Екі апта ел аралап, Қызылорда облысынан келгенім бүгін, 13 қаңтар, түстен кейін еді... Нұрланның өмірден өткенін оның шығармашылығын бағалай білетін Бауыржан Омарұлының жазбасынан көріп қалып, жүрегім солқ ете қалды... Содан соң Қазақстан Жазушылар одағы төрағасы орынбасары Бейбіт Сарыбайдың, «Қазақстан» ұлттық арнасында бірге істеген әріптесі Зұлхият Маханованың жазбаларын көзім шалып қалды.

Дүние-жалған деген осы.
Өткен жылы қазақтың асыл тұлғаларының бірінен соң бірінен айрылып, есімізді енді жидық па дегенде, жаңа жылда жан досымыз Нұрланнан айрылып қаламыз деп кім ойлаған?! Түн болып қалғанына қарамай, Бейбіт Сарыбай бауырыма хабарласып, мән-жайды білдім.

Кеше ғана студенттік жас дәуреннің қызығын бірге кешіп едік. Достар да кетіп барады біртіндеп. Бұның алдында қатарластардан Есжан Айнабек, Шараф Әмір, Қайрат Әлімбек, Мұратбек Оспан достарымыз өтіп еді өмірден. Енді міне, бүгін кешке Нұрлан ақын да баки дүниеге бағыт алыпты...

Алла алдынан жарылқасын.
Ақын Нұрлан Әбдібек туралы алғаш рет маған шабысы бөлек шайыр Шаһизада Әбдікәрім ағамыз айтқан болатын. «Өлеңдері күшті, сондықтан болар, сырт көзге тәкаппарлау көрінеді» — деген еді. «Танысып алыңдар, мықты ақындар бірге жүруі керек» деп қосып қойды сол кезде дүрілдеп тұрған ақын гүрілдеп...

Шәкен Нұрланға да мен туралы «Көркемсурет факультетінде бір күшті ақын бар, Қазыбек деген, танысып алыңдар» деп,

айтып жүрген екен. Кейін институттағы бір кеште кездесіп, танысып қалдық. Әйтеуір, бір көргеннен бұрыннан бірге жүргендей бірден тіл табысып, ажырамас достарға айналып шыға келдік.

Нұрлан арқылы Ұзынағаштағы ақындар Есенқұл Жақыпбек, Нүсіп Әбдірахым, Рәтбектермен таныстық. Ауыл аралап, жата қонып жүре беруші едік ол кезде. Есенқұлдар да біз секілді шайыр інілерін Алматыға іздеп келіп, тар пәтерлерімізді кеңітіп жататын... Алғаш айтыс басталғанда Алматыға келіп жүрген Есаған біздерге келіп, қонып кетіп жүретін...

Сексенінші жылдары институттар арасында да студенттердің айтысы жандана бастаған кез еді. Сол кезден бастап айтысқа араласқан Нұрлан 1982 жылы ең алғашқы республикалық айтыстың бас жүлдесін жеңіп алды. Біз институт бітіріп кеткесін, айтысқа бел буып кіріскен ол арынын күшейте бастады. 1989 жылы Жамбылдың өзі «жырдың кара жорғасы» атаған ақын Үмбетәлі Кәрібаевтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыста да бас жүлдені иеленді.

Сондай-ақ айтыс өнерін насихаттап, бірнеше рет республикалық ақындар сыйысын ұйымдастыруға қатысты. Халықаралық Жамбыл сыйлығы лауреаты атанды (1996 жыл).

Елге белгілі Көдек, Әбдіғали, Үмбетәлі секілді халық ақындарының жырларын архивтік нұсқадан жинап-теріп, зерттеп-зерделеп, әрқайсысын үш томнан, тоғыз том кітап шығарды. Ол тоғыз том - тоғыз нарға артқан асыл қазына ретінде қазақ фольклорына үлкен үлес болып қосылды.

Өзінің өлеңдерін шығаруға асықпаған, алдымен қараусыз қалған халық ақындарын зерттеумен айналысқан Нұрлан 2020 жылы ғана «Күрең үн» атты поэзиялық кітабын шығарды. Ал «Алаш Алаш болғанда» атты прозалық жинағы баспада жатқан еді...

Тележурналист ретінде терең білігімен ерекшеленді. Әйгілі тележурналист, марқұм Нұртілеу Иманғалиұлы бастап кеткен алғашқы ток-шоуларымыздың бірі «Көкпарды» кейін Нұрлан Әбдібек редакторы ретінде дамытты. Бұл ток-шоудың қоғамдық-саяси салмағының арта бастаған кезі еді. Ол кезде оны журналист Серік Жанболат жүргізіп жүрді.

2010 жылы бір күні Нұрлан Кеден одағы туралы хабарға «Ақ жол» партиясы төрағасы Әлихан Бәйменовты шақырады. Көнігі саясаткер, білім-білігі терең Әлекен Кеден одағының болашақта тиігер кесір-кемшіліктерін саралап, ашық айтып берді. Бұл хабардан соң сол кездегі вице-премьер

ҰЛТҚА ДЕГЕН

наразылығын білдіріп, бұның ақыры сол хабардың жабылуымен тынды. «Көкпарға» қатысы бар бірнеше журналист жұмыстан кетті. «Қазақ үні» газетінде мен бұл туралы «Ұлт мүддесін қорғаған редакторлар... Ұлттық арнадан қуылуда...» — атты сын мақала жарияладым.

Нұрлан Әбдібек сол кезде біраз жұмыссыз жүріп, ақыры «Қазақ үні» газеті аралас-қасын қайта жұмысқа алынды...

Нұрланның ауылы Алматы облысы Жамбыл ауданы «Аққайнар» (Прудки) ауылында талай болдық. Нұрлан да біздің Шардараның шаңын шығарған кезі аз емес. Қызылқұм кеңшарын құраған белгілі ел ағасы, Қазақстанның еңбек сіңірген ауылшаруашылық қайраткері Батырбай Сейданов кеңшар басқарып тұрғанда біздің ауыл туралы «Қызылқұмда ауылым» атты

басталатын жырды шабыттана оқығанымда өлеңім шалқып отырғандарға қатты ұнап, қанаттанып кетті бәрі. Нұрлан: «Керемет жыр екен қазір суырып салған өлеңің! Отты жырыңнан от алған Албандар атқа қона жаздап, зорға тоқтаттық қой!» — деп дән риза болған еді...

Нұрлан мен Ердің жасы — елуге толғанда елге келіп, менің шығармашылығым туралы да «Сырымды айттым далаға» атты фильм түсірді. Ол сол кездегі «Мәдениет» телеарнасынан және Алматы арнасынан көрсетілді.

Кейін Нұрлан біздің «Қазақ үні» газетінде бірер жыл бас редактордың орынбасары болып істеді. Не жазса да, саралап, салмақты жазатынына риза боласың. Саясатқа жүйрік Нұрлан үнемі «Ақ жол» партиясын қолдап жүрді. «Ақ жол» ұйымдастырған

телефильм түсірді. Арыста көкпар туралы күшті фильм жасады.

Әке-шешеміз Нұрланды жақсы көретін. Әсіресе, апам марқұм Нұрланды Әнәпия әпкесінің қайтыс боп кеткен баласы Қалдан бөлемізге ұқсатып, әрі ұлы жүздігін айтып, ерекше іш тартып, «інім» деп қоятын...

Нұрланның түсірген телехабарлары тереңдігімен, мән-маңызымен ерекшеленіп тұратын. Не жасаса да, біліктілікпен жасайтын. Тілі де төгіліп тұрады. Нұрланның телеарнада жүріп жасаған еліміздің тарландары туралы портреттері өз алдына бір көркем галерея. Жыр алыбы Жамбыл, күй атасы Құрманғазы, «қара жорға» атанған Үмбетәлі Кәрібаев, Кеңес одағының батыры Сағадат Нұрмағамбетов, ерекше ақын Есенқұл Жақыпбек тб туралы фильмдері көркем дүние ретінде көптің көңілінен шықты.

Киносценарийлері халықаралық фестивальде, Одессада Гран-При алып жүрген Нұрлан Әбдібектің «Орбұлақ шайқасы» мен «Қарқара көтерілісі» киносценарийлері өз режиссерін күтіп жатыр...

Айтпақшы, биыл 1916 жылғы Ұлт-азаттық көтерілісіне 110 жыл толады. Яғни 10 жылдан бері қозғалмай жатқан «Қарқара көтерілісі» киносценарийінің іске асатын кезі келді. Бұл Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі атқаратын іс болуы керек.

Қарқара көтерілісі демекші, 2016 жылы Торғайдан, Қарқарадан бастау алған қазақтың ұлт-азаттық көтерілісінің 100 жылдығын көрші елдің көлеңкесінен қорқумен келе жатқан біздің бейшара билік мемлекеттік деңгейде атай да алмады. Тек Алматы облысы Кеген ауданында Қарқара көтерілісі бір облыстың көлемінде ғана аталып өтті. Осы шараға біз Нұрландардың шақыруымен белгілі журналист Шараф Әмір екеуміз бардық. Әйгілі Ереуілтөбені көрдік. Ата-бабалардың Азаттық үшін күрескен ерлігі шабыт берді. Бір киіз үйде қонақ болып отырғанда сөз бергенде ойыма келіп қалған жыр шумақтарын сол жерде төгіп жібердім. Кейін «Қазақ үні» газетінде жарияланған «ҚАРҚАРА КӨТЕРІЛІСІ» атты жырдағы:

*Тәуелсіз ел, алған ба тұзақ байлан,
Ұлтшыл біткен, шығамыз біз-ақ қайнап...
Амангелді батыр боп атысқан ек,
Ұзақ батыр секілді ұзақты ойлап...
Қарсы шыққан патшаға күнді атамай,
Қалтыраймыз, қона алмай жүз атқа ойнап...
Біздер күткен атады таңдар алда,
Тұяқ серпи алмаса, мал болар ма?
Ұлт азаттық дегеннен шошитындай,
Ұлт азаттық әлі де ел алмаған ба? — деп*

халықаралық мүшәйралардың жүлдегері болды. Көп мүшәйраларымыздың қазылар алқасы құрамында болып, үлкен үлес қосты.

Нұрекең кейінгі кезде, ауырып жатып қалғанша, ғылыми зерттеулермен айналысып жүрді. Ол да жеміссіз болған жоқ. Бірнеше құнды дүниелер шығарды.

Нұрлан туралы 2022 жылы «Қазақ үні» газетінде жарияланған «Кемелдікке бастаған терендік» атты оның ерекшелігін барынша көрсете білген мақалам шыққанда ол қатты риза болып, балаша қуанып жүрді.

Екі жыл бұрын асқаралы алпыс жасымды ел тойлағанда, Оңтүстік жұрты арнайы шақырғанда Алматы мен Астанадан баратын бір топ тілеулердің ішінде Абай атындағы ҚазПИ-де бірге оқыған достарымнан Нұрлан Әбдібек бірге барып еді. Шағаласы мен шағылы жарысқан Шардарада шалқып, Қызыр аралаған Қызылқұмды кешіп, киелі Түркістанды түгендеп, шырайлы Шымқаланы шарлап, бауырын жазып шауып қайтып еді...

Одан кейін 2023 жылы Алаштың ақиық ақыны Мағжан Жұмабайдың 130 жылдығына арналған «Ақ жол» партиясы ұйымдастырған халықаралық мүшәйраға әділ қазылар алқасы құрамына қосып едім. Кейінгі кездері бәйгеге түскен өлеңдерді оқуға шамасы келмесе де, денсаулығын қаратуға қаржылай көмек болсын деп, үнемі мүшәйралардың қазылар құрамына кіргізіп жүретінмін. Сол кезде Мағжан мүшәйрасына келгенде, қарағайдай қайран Нұрланның жүрек ауруынан жүдеп, шаршап, шөгіп қалғанын көріп, жүрегім зырк ете қалып, сыздап кетіп еді...

Содан бері өне барам, міне барам деп, күйбең тірлікпен жүріп, көре алмай да қалғаным күйініп отырғаным осы енді...

Қайран, Нұрлан досым-ай! Жігіттің сұлтаны, адамның сырбазы еді... Нұрлан ақ көңіл, адал, әділ еді. Азаматтығы зор, адамгершілігі мол, көкірегі көмбе, білім мен білік иесі, жайсаң жан еді. Кез келген тақырыпты саралап, салмақтай білетін. Жауға бірге баратын, жан аяспас дос едік. Есіл дос туралы «еді» деп өткен шақта жазудың өзі қандай қиын еді...

Жарты ғасырға жуық отасқан жары Қарлығаға, Ұлан, Талғат ұлдарына, отбасы мен туған-туыстарына көңіл айтамыз.

Қазақ әдебиетіне көңіл айтамыз. Нұрланның артында қалған шығармашылық құнды мұрасы халқымен бірге жасай береді. Алдың пейіш, артың кеніш болсын! Жатқан жерің жайлы болсын! Бақұл бол, Нұрлан досым!

Қазыбек ИСА

МАХАББАТЫ ҰЛЫ ЕДІ...

ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ ЖҮРЕКТЕ САҚТАЛАДЫ

Айтыскер, акын, журналист, Халықаралық Жамбыл атындағы сыйлықтың лауреаты, қазақ әдебиетінің белді өкілі Нұрлан Әбдібектің дүниеден өтуіне байланысты марқұмның отбасы мен туған-туыстарына, жақындарына қайғыра көңіл айтамыз. Нұрлан Әбдібек қазақ руханиятына елеулі еңбек сіңірген қарымды қаламгер, шындықты ту еткен өткір журналист, жүректен төгілген жырларымен елдің ықыласына бөленген ақтанғер акын, сөз өнерінің майталманы еді. Оның қаламынан туған туындылар мен жариялаған мақалалары, айтыста айтқан алдаспан сөздері елдік пен бірлікке үндеп, ұлттық болмысымызды айшықтай білді. Өнегелі

Марат СҰЛТАНҒАЗИЕВ,
Алматы облысының әкімі

ДӘУ НҰРЛАН ДЕЙТІНБІЗ

Дүниеден Нұрлан көшіпті. Нұрлан деген есім көп қой. Солардан айыру үшін бе екен, студент кезімізде оны Дәу Нұрлан деуші едік. Осылай десек, бәрі де білетін.

Мен 1983 жылы ҚазПИ-дің филология факультетіне оқуға түскенімде, Нұрлан соңғы төртінші (ол кезде төрт жылдық) курста оқитын. Үйленген. Жатақханаға анда-санда ат басын бұрып тұрады. Сол 1983 жылдың күзінде жазушы Оралхан Бөкеймен жатақханада кездесу болып, Нұрлан бір күн бұрын «Оралханға арнап өлең оқисын» деген тапсырма беріп, ертеңіне өлең оқығанымызды осы фб-да Оралхан туралы шағын естелігімде жазғаным бар. Содан Нұрланмен әңгімеміз жарасып жүре берген. Сол жылдың күзінде Қайрат Әлімбекті ертіп келіп таныстырды. Одан бір күні Қазыбек Исаны ертіп кеп таныстырды. «Жазушылар Одағы осы үй» деп қасиетті шаңырақты алғаш көрсеткен де осы Нұрлан. Бір күні көшеде «Шахизада Әбдікәрімов деген аған» деп қара былғары кепкесін баса киген сары шайырмен таныстырды. Бір күні «студент ақындардың кітабы шығайын деп жатыр, тасқа басылам десен, өлеңінді тез өткіз» деді. Содан «Жалын» баспасына барып өлеңдерімізді өткіздік. Мен оқуға түскен жылы факультетте өлең жазатындар бес саусаққа да ілікпейді екен. Менен бір курс жоғары оқитын Әбдіхайым Төлтебаев, Қонақбай Қожанияз ғана. Мағауин мактаған мықты акын деп еститін Кәдірбек Құныпияұлы 1983 жылы оқуды бітіріп кеткен екен. Соңғы курста оқып жүрген жерінен Тұрмағанбет Кенжебаевты екі жылдық әскери борышын өтеуге алып кетіпті. Содан Нұрланның айтуымен жоғарыдағы үшеуіміз өлеңдерімізді баспаға апарып тапсырдық. 1984 жылы Нұрлан оқуды бітіріп кетті. Ұзынағашта

өмір сүріп, соңында өшпес із қалдырған тұлғаның жарқын бейнесі ел есінде сақталып, рухани мұрасы ұрпаққа мәңгі қызмет етері сөзсіз. Тәуелсіздігіміздің тұғырлы, егемендігіміздің еңселі болуы жолында атқарған еселі еңбектерін бүгінгі қоғам ұмытпайды. Қаламгер қазасы ұлт руханиятын құрмет тұтқан әрбір азаматқа ауыр тиіп жатқаны анық. Ұлтқа деген ұлы махаббаттан жаралған, ел мәдениеті мен әдебиетінің, отандық баспасөздің дамуына үлкен үлес қосқан асыл ағамыздың жатқан жері жайлы, топырағы торқа болсын.

мектепте мұғалім болып жүр екен, бір күні Алматыда оқитын студент ақындардың «Аудитория» деген тұңғыш жинағын ала келіпті. Соның біреуін маған беріп тұрып, «сенің ғана өлеңдерің ішіне енбей қалыпты, бірінші курс деді ме екен» деп қынжылды. Мен де қатарымнан қалып қойғанымға қынжылдым. Ішін ашсам, студент ақындардың көшін бастап Нұрлан бірінші бетте тұр екен маңдайы жарқырап. Өлең көшін қарт ҚазПИ-дің бастағаны мақтаныш па, мақтаныш. Ішінде Әбдіқайым мен Қонақбай да бар. Соның өзін дәтке қуат дедік.

Сол кездегі ҚазПИ-дің бас ақыны Нұрлан өлең кітабын шығаруға мүлдем асықпады. Бірыңғай ғылыми зерттеу кітаптар шығарумен айналысты. 2020 жылы ғана «Күрен үн» деген тұңғыш жыр жинағын шығарыпты. Ол жинағы қолыма тимеді. Студент күніндегі біз білетін өлеңдері оның ішіне енді ме, білмеймін. Ал студент кезінде ол өте мықты акын болды. «Көкпар», «Есенқұлға» деген өлеңдері есімде. Күншуақта қалт-құлт етіп отырған қара шал туралы өлеңі:

«Кәрілікпенен келгендей кезі санасар,
Кейінде қазір кешегі мінез жоқ асау.
Аздаған малын алдына салып, атына
Қазықтай қонып кетті, әне, қырға қара шал.
Осы бір сәтте кеудемде толқпн асқақ ән,
Өзімнен өзім жайраңдап қалам, мастанам.
Шуақта мүлгіп отырған шалдың өлмелі
Ат үстіндегі айбынынан жасқанам» — деп аяқталатын. Студент күнінде үстінен қоңыр былғары плащын тастамайтын, алып тұлғалы, гүжілдеп өлең оқитын қауға бас сары жігіттің сырт тұлғасын Мұқағалиға ұқсатушы едік. Соның бәрі кеше ғана сияқты еді. Ой, дүние-ай, десейші...

Қош, Нұраға! Иманың саламат болсын! Рухың бейіште шалқығай!

Төреғали ТӘШЕН

ТАЗА ҚАЛПЫНАН ТАНБАЙ КЕТТІ

Ақын, журналист, өлкетанушы, редактор Нұрлан Әбдібек ағаның да мына жарық жалғаннан татар дәмі таусылыпты. Тұздыбастауда алты жыл көрші тұрдық. Үйіміздің арасында қоршау жоқ кезде әр темекі тартқан сайын кезігіп жүрдік. Әр кезіккен сайын түтіндетіп тұрып талай әңгіме айттық. Түннің бір уағына дейін отырған сәттеріміз де көп болды. Кейінгі жылдары жартылай қалалық болып, одан кейін мұхит асып кетіп, арамыз алыстаңқырады. Сәби, таза қалпынан

танбай кетті. Аңғалдығы ғой, менің қалқындарымның «құрбаны» болып қала беретін. Жаны нәзік еді, еңкілдеп жылай салатын. Айналайын деген сөзін талай естідім. Алтын ағатай, Алла алдыңыздан жарылқасын. Жаныңыз жәннатта болсын, пейіште нұрыңыз шалқысын. Мәңгі есіміздесіз. Жылы жүзіңіз, жұмсақ даусыңыз, жібек мінезіңіз жүрегімізде сақталады. Қош, ағатай.

Бейбіт САРЫБАЙ

ҚУ АЖАЛДЫҢ ЖЫЛДАМЫ-АЙ!

Қайран досым-ай! Осыдан бір ай бұрын ғана көңілін сұрап барғанымызда: «Жаксы болып қалдым. Енді таяғымды тастап, Алматыдағы күллі достарыммен бір дидарласып шықпақпын» — деп отыр едің... Тәңір-Тағала дегеніңе жеткізбеді-ау! Аһ ұрып күрсініп отырмын. Көзімнің жасын тыя алмай, жылап отырмын. Жалт өмірдің жарқын сәттері жасты жанарымның алдынан жылжып көшіп жатыр, көшіп жатыр... Оқуға бірге түскен күндер. Қарлығамен институт қабырғасында отау құрғаның. Алғашқы айтыстарың. Ұзынағаш пен Қарақыстақ арасындағы сейіл-серуендер. Қайтадан Алматыға оралғанымыз. Қазақ теледидарына қара терінді сіңіріп, жаныңды жалдап еңбек еткенің. Қарқара-Албан көтерілісінің 100 жылдығына арнап 7 том еңбекті түн ұйқымызды төрт бөліп шы-

ғарғанымыз...Құдай-ау, қайсыбірін айтып тауыса алармыз? Осының бәрі бір күнгідей болмай, зыр етіп өте шығыпты. Өмір дегенің жалған десе, жалған екен-ау!

Мына түннің тым қабаржып тұрғаны-ай!
Ал,тұлдан, Ай, тұлдан, Ай!
Жан-жүрегі Жырдан ғана жаралған,
Түн жамылып қайда кеттің, Нұрлан-ай?!

Ай, Нұрлан-ай, Нұрлан-ай,
Қайда асықтың,
Неге асықтың,
Бұл қалай?
Алды-артыңа бір қаратпай әкеткен,
Қу тағдырдың, қу ажалдың жылдамы-ай!

Бакұл бол, жан досым!!!

Кәдірбек ҚҰНЫПИЯҰЛЫ

АДАЛ ДОСТЫҢ АЯУЛЫ БЕЙНЕСІ ҰМЫТЫЛМАЙДЫ

Белгілі акын, танымал журналист, әдебиет зерттеушісі, Халықаралық Жамбыл атындағы сыйлықтың иегері Нұрлан Әбдуәліұлы Әбдібек 66 жасқа қараған шағында өмірден өтті.

Ол 1960 жылдың 2 шілдесінде Алматы облысының қазіргі Райымбек ауданы Сүмбе ауылында дүниеге келді. Мектеп табалдырығын Жамбыл ауданы Үңгіртас ауылындағы интернатта аттап, Аққайнар ауылындағы орта мектепті, 1984 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының қазақ тілі мен әдебиеті факультетін бітірді. Еңбек жолын Аққайнар ауылында көмекші шопан болып бастап, 1984-86 жылдары Ұзынағаш ауылындағы орта мектепте мұғалімдік қызмет атқарды. 1986-88 жылдары Жамбыл аудандық «Екпінді еңбек» (қазіргі «Атамекен») газетінде тілші, 1989-1991 жылдары Жамбыл музейінде аға ғылыми қызметкер болып істеді. «Қазақстан» ұлттық арнасында қызмет істеген жылдары «Көкпар» ток-шоуының редакторы ретінде аталған бағдарламаның танымалдығын арттыруға өлшеусіз үлес қосты. Бірнеше жыл республикалық «Қазақ үні» газетінде бас редактордың орынбасары қызметін атқарды. Бесаспап жан он шақты деректі фильмнің сценарийін жаз-

ды. Режиссер Текеев түсірген «Сағадат Нұрмағамбетов» атты фильмі Одессада гран-при алды. Күй атасы Құрманғазы, жыр алыбы Жамбыл, жырдың қара жорғасы Үмбетәлі Кәрібаев, талантты акын Есенқұл Жақыпбеков туралы түсірген фильмдері көпшілік көңілінен шықты. Институт қабырғасында жүрген де-ак сыршыл өлеңдерімен әдеби ортаға кеңінен танылған Нұрлан Әбдуәліұлы 1982 жылы студент жастар айтысында, 1989 жылы Халық ақыны Үмбетәлі Кәрібаевтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыста бас жүлдені иеленді. Сондай-ақ айтыс өнерін насихаттап, бірнеше рет республикалық ақындар сайысын ұйымдастыруға қатысты. Жазба ақындар арасында өткен жыр мүшәйраларында да әлденеше рет топ жарып бас жүлдені иеленді. 2020 жылы ақынның «Күрен үн» атты поэзиялық жинағы жарық көрді. Халық ақындары Көдек Байшығанұлы мен Үмбетәлі Кәрібаевтың, Әбдіғали Сариевтің 3 томдығын, өлке тану бағытындағы өзге де бірнеше кітапты құрастырды. Дарынды акын, белгілі журналист, адал достың жарқын бейнесі қашанда көңіл түкпірімізде сақталады.

Достары, әріптестері

Республикалық «Қазақ үні» газетінің ұжымы белгілі акын, танымал журналист, әдебиет зерттеушісі

Нұрлан ӘБДІБЕКТІҢ

қазасына орай марқұмның отбасы мен туған-туыстарының қайғысына ортақтасып көңіл айтады.

ЕРЕН ЕРЛІККЕ ПАРА-ПАР ЕҢБЕК

Белгілі жазушы Мамытбек Қалдыбайұлының Алматыдағы «ОНОН» баспасынан жарық көрген он томдығына қарап отырып, атақты қаламгер Дмитрий Снегиннің қандыкөйлек досы Бауыржан туралы: «Ол соғыста бір ерлік жасаса, бейбіт өмірге арласып, Әдебиет майданында екінші ерлік жасады» деген сөзі ойға оралды.

Иә, данқы дүние жүзіне жайылған батыр Баукен соғыстан кейін жас ұрпаққа мәңгілік азық боларлықтай қисапсыз рухани мұра қалдырып кеткені белгілі. Сол секілді ұзақ жылдардан бері қоғамға Бауыржан әлемін өзгеше қырынан таныстырып келе жатқан Мамытбек Қалдыбайұлы кітаптарының да аса бағалы байлық екені анық. Қазір мұнсыз бауыржантану саласын елестетудің өзі қиын сияктанады. Бұларда сұрапыл толқындары буырқанған мұхиттай батыр ғаламының саналуан қыры нәзік сезіммен, талғампаз ой айшығымен, кестелі тілмен жан-жақты әңгімеленеді.

Баукенмен алғаш студент шағында танысқан Мамытбек әйгілі батыр ағасының жанында жиырма бір жыл жүріпті. Міне, ол осы кезең аралығында, мүмкіндігіне қарай, кейіпкерімен бүкпесіз тілдесіп, оның әрбір лебізін қағазға түсіруге тырысқан.

Десе де, аталған шаруа айтуға ғана оңай, әйтпесе, бұл да бір қан майдан секілденеді. Батырдың шамшыл кәрі бұландай маңайына көп ешкімді маңайлата қоймағаны мәлім. Сол себептен, іс барысында әралуан кедергі кездесіп баққандай. «Көктемдей мінезім кейдегі қарлы-боран, ызғарлы сәттеріне тап болудың Мамытбекке жеңіл соқпағанын байқаймыз. Өзін, тіпті, кей-кейде: «Екінші бұл үйдің босағасынан аттама!» деп талай қуып шыққан да кезі бар екен.

Әрине, Баукен бостан-бос қабаржи бермейді. Білімсіздік пен көлгірлікті, өтірік пен лепірме сөзді, асқақ пафосты сонша ұнатпайтын өзі де талғампаз жазушы сәл ғана жағдай көңілінен шықпаса лезде ашуланады.

Әр жылдарда Бауыржан туралы бірқатар өзге де кісілердің

қалам тартқаны аян. Дегенмен, осылардың көбі алапат соғыста от пен судан өтіп, сәт сайын ажалмен бетпе-бет келген аса айбарлы, өте шыншыл жанның талабынан шыға қоймағандай. Ондайда қынжылып, тіпті, қатты ренжіген тұстарын да көреміз. Мәселен, Баукен батыр осы Мамытбек баласына айтқан әңгімелерінің бірінде: «Ол менің айтпаған сөзімді — айтты, ойламаған ойымды — ойлады деп жазادی. Қарағым, көңіліңе келсін, келмесін, бұдан артық өсек бола ма?! Оның мені осылай бес тиынға сатып жібергеніне не айтасың? Марқұм Александр Бек, жатқан жері торқа болсын, мені бес тиын емес, бес миллионға сатқан жоқ. Александр Кривицкий де солай. Я оскарблен. Соны сезіп, әлгі жазушы маған жоламай жүр» — дейді.

Бауыржан баяғы майдан даласындағы блиндаждарда Александр Бек дәптерлеріне қатал шұқшиятынындай, анда-санда Мамытбек жазбаларын да қадағалап отырғаны аңдалады. Кейін әбден сенген. Ақ жүректігіне көз жеткізген. Қылаусыздығына құлаған. Әйтпесе жуытпас еді. Бәрібір, кінәмшіл жанның бабын табу өте қиынға түсіпті: «Қойын дәптерімді ала бермек едім, Баукен: — Жоғалт көзінді! — деп қатты айқайлап жіберді. Мен жым болдым. Бөлме ішін үнсіздік жайлады. Қанша минөт өткенін білмедім, бір кезде: — Жазушы — стенографист емес! — деп Баукен маған қаһарлана қарады. — Айтқанды айтқандай жазып алу — стенографистердің жұмысы. Жазушы адамды бақылауы керек, қалай сөйледі, неге ашуланды, неге қуанды? Соның бәрін өз процесінде, яғни, қимыл-қозғалысымен, ерекшелігімен суреттеуі керек. Ал сен көшірмексің!...

Мұндайда не істей аласың? Ұстараның жүзінде отырғандай қыпылықтап, кейіпкеріннің қасқабағы мен дауыс ырғағынан сыр аңдап, оның аузынан шыққан әр сөзді жадыңа түйіп, көкейге тоқуға тырысып, қара терге малшынарың анық. Теңіздей терең, сұңғыла адам толғайтын дүниедегі сөз астары, ой мағынасы деген және бар. Бәрін дереу сіңіріп алуың қажет. Ақылды, білімдар адам қоятын сұрағыңның да мәнді болуын талап етеді. Күйкі тірліктің майда-шүйде жәйттерін көйітпей, мәңгілік биік мұраттар мәселесін қаузауға тиістісін. Елге — үлгі, ұрпаққа сабақ болатындай мазмұнды, ғибратты жағдайларды қозғағаның жөн. Сұхбат барысында ұлы ойшылдар мен әлем классиктерінің, атақты қолбасшылардың даналықтарынан мысалдар келтіріледі. Пәлсапалық тұжырымдар алға тартылады. Соны лезде қағып ала алмай, қайталап сұрасаң: «Не былжырап отырсың?! Соны да білмейсің бе! Өзің не деген миғұла едің!» — деп тастаудан да тайынбауы мүмкін.

Демек, қаһарманыңның деңгейіне көтеріліп, бүлкілдей салып, қалмай ілесуге тиістісін. Енді кей сәт әңгімесіден бірер адым алға озып шығатын жағдайың болса, тіптен, ғажап! Бірақ ол жеңіл жұмыс па...

Мамытбектің тұсында бүгінгідей шағын диктофондар да жоқ қой. Ал жазушы айтылған әңгімені табиғи қалпында қолма-қол қалайша екшеп, реттеп үлгереді? Күні-түні қайтіп тырбанады? Жазуға қалай жаттығады? Мұның бәрі, әлбетте, қаламгердің өз лабораториялық құпиясы екені анық.

Әйтсе де, сарабдал, қырағы Баукен осындайды да ескерген екен: «Сен көңілге түйген ойды қағазға түсір. Мына жағдайды түсін, ойлан-толған. Оған уақытың толық жетеді. Егер ойынды қорытып, алған әсер-сезімінді дәптерге түзбей бос қарап отырсаң, онда сен жазушы емессің.

Ұқтың ба?». — «Мен үндемедім» — дейді Мамытбек аға.

Істің қиындығына байланысты тағы бір мысал:

— Мен сені көрмей отырмын, шам жак! — деді Баукен бұйырып. Орнымнан тұрып, айтқанын тез орындадым. Женгей үстімізге еніп:

— Шам жаққаны несі? Мен бұған көне алмаймын! Күн әлі жарық. Бұл баланың шығын-пығынмен ісі не? Материалды алады да кетеді, — деп шатақ шығарды. — Ешкімді басындыра алмаймын, жетеді басынғандары! Маған арамзалықтың керегі жоқ. Жазғандарың да бір тиынға керек емес!

Женгей сұрлана долданып, қолын оңды-солды сермей шатынап:

— Бүлкісі қайтыс болса, өлтірген осы деп мен сені сотқа берем! — деді ентіге сөйлеп.

— Әй, қойсаңшы, біз жұмыс істеп отырмыз ғой.

— Мұндай жұмыстың маған керегі жоқ! Менің мұнсыз да танымы атып, күнім шыққан! Кетеді екен десем, әлі отыр, әлі отыр.

— Әй, тақырып аяқталмай жатып бұл қайтіп кетеді?

— Маған тақырып-мақырып қажет емес. Маған сіздің аمانдығыңыз керек, — депжеңгей бөлмеден шығып кетті. Кетіп бара жатып тағы сөйледі: — Қанша жыл болды, сен баланың материал алуың бітпеді ғой!

Еріксіз езу тарттым. Баукен-дауыстай күлді:

— Ұзақ ойнайтын пластинка деп едім ғой... Жарайды, оған мән берме.

Женгей ас үй жақтан да айтар сөзін айтып жатыр.

— Бауке, мен қайтайын. — Е, мынадай айқайдан кейін бұл сөзді сенен басқа кісі де айтады ғой. Жеңген үшін сенен кешірім өтінем, қарағым.

Мен орнымнан тұрып едім: — Отыр! — деп Баукен ашуланды. — Мен әлі ойымды аяқтаған жоқпын. Төзімділік деген қайда? Жеңген барпылдайберсін. Оған көңіл бөлме...

Әрқайсы бес жүз беттен келетін он томның тақырыбы «Ұмытылмас кездесулер», «Атақ пен шатақ», «Мен — халқымының Бауыржанымын», «Мен — казактың баласы», «Жолаушы сыры», «Ар соты», «Өмірдің мәні», «Өмірім арпалыспен өтті», «Бауыржан Момышұлының соңғы күндері», «Мен тірімін» деп аталады. Мұнда жазушы ширек ғасырға жуық қоян-қолтық араласа жүріп, өзін толғандырған сұрақтарына толымды жауап алу арқылы асыл тұлғаның жан дүниесін барынша ашып көрсетуге ұмтылады. Қалың оқырман аталған дүниеден небір қызықты сырға қанығып, түшынаатыны даусыз.

Сөз орайында айта кетейік, Мамытбек Қалдыбайұлы қаламынан бауыржантану тақырыбынан басқа да көптеген роман туған. Ол ұзын саны елу үш кітап жазыпты.

Құлтөлеу МҰҚАШ

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

Аймақтағы тілшілер:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мүтән ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340)

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19. 12. 2012 жылы
тіркелген.
Куәлік №13976-Г (Алғашқы куәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция
көзқарасы сәйкес келе бермей-
тінін ескертеміз. Қолжазбалар
өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама
беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса,
сілтеме жасалуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың»
материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер
орталығында беттелді

ТАРАЛЫМЫ – 15 000
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы,
Қалқаман-3 ықшам ауданы,
С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www. qazaquni. kz

Кезекші редактор
Дастан ЕЛДЕС

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК KСJBKZKX, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ»
баспаханасында басылды.
Алматы қ. , С. Мұқанов к. , 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың
жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 жылға

қала үшін
5750,88 теңге

ауыл/аудан үшін
5974,32 теңге

Мекемелер ТІКЕЛЕЙ ЖАЗЫЛУҒА болады

Газетке 1 жылға тікелей жазылым — 5 000 теңге.
100 данаға 1 жылға тікелей жазылым — 500 000 теңге.
1000 данаға 1 жылға тікелей жазылым — 5 000 000 теңге.